

Kartläggning och analys av
högskolepedagogisk utveckling och
jämfällldhet vid svenska lärosäten

Fredrik Bondestam

ISBN 978-91-978976-2-4

Förord


Vid landets lärosäten bildas och utbildas ett stort antal individer varje år. Inte bara studenter utan också lärare, doktorander, forskare och övrig personal deltar i kurser, seminarier och fortbildningar i den akademiska miljön. Frågor om hur kunskap skapas, selekteras och förmedlas är därför av stort intresse. Kursers organisering och innehåll samt undervisande personals pedagogiska kompetens och skicklighet diskuteras kontinuerligt. Högskoleförordningen stadgar också att den som anställs som adjunkt eller lektor ska ha genomgått högskolepedagogisk utbildning. Liknande krav på pedagogisk utbildning finns även för undervisande doktorander och för dem som handleder doktorander.

Delegationen för jämställdhet i högskolan har som övergripande uppdrag att stödja insatser och föreslå åtgärder som främjar jämställdheten i akademien. Som ett led i detta har FD Fredrik Bondestam fått i uppdrag att undersöka i vilken mån kunskaper om jämställdhet och genus ingår i de högskolepedagogiska utbildningarna och forskarhandledningsutbildningarna vid landets lärosäten. Föreliggande rapport presenterar resultatet av studien. Bland annat beskrivs hur den högskolepedagogiska verksamheten organiseras och i vilken mån jämställdhetsfrågor integreras i denna. Författaren konstaterar att jämställdhets- och genusfrågor ofta sidordnas i kurserna och behandlas som specialfrågor separerade från övrigt kursinnehåll. Vidare ges en kort sammanfattning av kunskapsläget kring högskolepedagogik och jämställdhet/genus. Behovet av resurser, både i form av tid och pengar, för intern och extern samordning och kunskapsutveckling lyfts också fram.

Delegationens förhoppning är att rapporten kan fungera som utgångspunkt för diskussioner om hur kunskaper om jämställdhet, genus och andra mångfaldsfrågor bäst kan integreras i högskolepedagogiska utbildningar av olika slag. Det är vår övertygelse att

god, medveten pedagogik är av central betydelse för arbetet med att förbättra jämställdheten i akademi.

Stockholm i juni 2010

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Pia Sandvik Wiklund', with a long horizontal stroke extending to the right.

Pia Sandvik Wiklund
ordförande

Innehåll

Sammanfattning	7
Om uppdraget	11
Bakgrund och inramning	13
Det högskolepedagogiska fältets historia i korthet	13
SUHF:s rekommendationer för högskolepedagogisk utveckling.....	15
Högskolepedagogik och jämställdhet.....	16
Integrering av jämställdhet i utbildningsprocesser	19
Relationer mellan jämställdhet och andra kritiska perspektiv.....	20
Kartläggningens material och genomförande	23
Resultat med analyser	25
Organisering av högskolepedagogisk utveckling	25
Arbetsformer.....	26
Samordning	28
Särskilda insatser för jämställdhet.....	29
Behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser.....	30
Kursmodeller och kunskapsgrunder.....	31
Jämställdhet.....	32
Forskarhandledningskurser	34
Kursmodeller och kunskapsgrunder.....	35
Jämställdhet.....	36

Resursbehov på flera nivåer.....	37
Slutsatser och rekommendationer	43
Referenser.....	49
Bilagor	
<i>Bilaga 1</i> Lärosätenas deltagande i kartläggningen	57
<i>Bilaga 2</i> Sammanställning av insänt material	59
<i>Bilaga 3</i> Frågor rörande högskolepedagogisk verksamhet och jämförelse.....	65
<i>Bilaga 4</i> Litteraturlista över publikationer om jämförelse och motsvarande i högskolepedagogiska utbildningar vid svenska lärosäten	69
<i>Bilaga 5</i> Definitioner av begrepp	77

Sammanfattning

Rapporten utgör en kartläggning av högskolepedagogisk verksamhet och jämställdhet vid svenska lärosäten. Underlaget till kartläggningen är svar på särskilda frågor ställda till lärosätena under hösten 2009.

Inledningsvis tecknas en bakgrund kring det högskolepedagogiska fältet generellt och frågor om jämställdhet och högskolepedagogisk utveckling mer specifikt. Aspekter som tas upp är framväxten av området i sig, särskild lagstiftning, frågor om integrering av jämställdhet i utbildningsprocesser, samt en kortare diskussion kring hur begreppet jämställdhet relaterar till andra kritiska perspektiv. Kartläggningens material, vilket diskuteras i ett separat avsnitt, består av svar på frågor inom tre olika områden: organisationen av högskolepedagogisk verksamhet, behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser och forskarhandledningskurser. I fokus för lärosätenas svar är hur dessa tre områden relaterar till frågor om jämställdhet under verksamhetsåren 2005–2009. Materialet skiftar en del i kvalitet och omfattning på grund av dels lärosätenas möjligheter att ge utförliga svar, dels variationen i verksamheternas omfattning i sig.

Resultatpresentationen följer dispositionen i lärosätenas svar på ställda frågor och tydliggör framför allt arbetsformer, graden av samordning internt och externt, olika sätt att arbeta med jämställdhet i verksamheterna, samt synpunkter kring resursbehov.

När det gäller den generella organisationen av högskolepedagogisk verksamhet och jämställdhet utmärks området som helhet av *sidoordning*. Med det menas att jämställdhet som kunskapsområde förekommer separat i organisationen, som en särskild aspekt vilken särskilda personer och resurser besitter. Samordningsaspekten berör bland annat frånvaron av gemensamma, externa regelverk, men även bristen på samordning av det högskolepedagogiska arbetet i sig inom respektive lärosäte. I sammanhanget efterfrågas också

gemensamma och lärosätessövergripande arenor för utvecklandet av relevanta kunskaper om jämställdhet.

Lärosätenas svar kring frågor om behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser visar framför allt att sidoordning – jämställdhet som en särskild aspekt vilken berörs vid enstaka tillfällen i litteratur, och i undervisning av personer med särskild kompetens – dominerar som arbetssätt på dessa. Beskrivningar av mainstreaming och integrering av jämställdhet ges även av en del lärosäten, men utifrån kartläggningens underlag är bedömningen att detta inte sker i praktiken. Vidare är det märkbart att litteratur och genomförda moment ofta vilar på förenklade och underteoretiserade synsätt. Samtidigt uttrycker flera lärosäten ambitioner att integrera arbetet på flera sätt och därtill redovisas en bred uppsättning särskilda projekt och andra satsningar för att integrera jämställdhet mer övergripande i de högskolepedagogiska verksamheterna. Vanliga pedagogiska arbetssätt under kurserna är framför allt föreläsningar, grupp- och erfarenhetsbaserat lärande, reflekterande samtal, case-metodik, auskultationer och handledning, loggböcker, mer eller mindre omfattande projektarbeten och -uppgifter, samt muntliga och skriftliga redovisningar. I undantagsfall förekommer även ”open space” och forumteater, liksom andra mer konkret deltagarstyrda undervisningsformer.

På motsvarande sätt genomförs forskarhandledningskurser vid svenska lärosäten utifrån sidoordningens princip när det gäller jämställdhet, om än resurserna och strukturerna för arbetet är svagare förankrade. Flera lärosäten ger inte egna kurser, och vanligt är att lärosäten samarbetar kring utformning och/eller genomförande. Under forskarhandledningskurserna prövas en rad olika pedagogiska arbetssätt, där de mer utmärkande är föreläsningar, seminarier och grupp-baserat lärande, men här finns även exempel på andra former av kollegialt och interprofessionellt lärande, casemetodik, värderingsövningar och rollspel, samt i några enstaka fall utvecklingsarbeten i samarbete med doktorander.

Överlag berörs frågor om funktion, etnicitet och ålder inte mer än perifert på behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser och forskarhandledningskurser. Därtill är det tydligt att dessa aspekter diskuteras framför allt ur ett tolerans- och avvikelseperspektiv, snarare än att till exempel normerande etniciteter problematiseras. Frågor om klass och sexualitet problematiseras i princip inte alls under motsvarande moment.

Lärosätena lyfter fram en rad olika resursbehov, sammanfattade under framför allt tre rubriker i kartläggningen: *intern och extern samordning*, *ekonomiska resurser* och *kunskapsutveckling*. Det sistnämnda diskuteras mer utförligt, och här efterfrågas olika typer av kunskaper kring jämställdhet:

1. teoretiska, forskningsbaserade eller på andra sätt "gedigna" kunskaper om jämställdhet och andra skillnadsgrunder i sig,
2. ett medvetet förhållningssätt bland kursansvariga lärare till sin egen profession utifrån jämställdhets- och genuskunskaper,
3. kunskaper av relevans för kursernas innehåll, i viss mån ämnesdidaktiska kunskaper om kön/genus, men även och kanske främst olika genuspedagogiska kunskaper och motsvarande strategier för olika kategorier lärare och/eller med skiftande ämnestillhörigheter,
4. kunskaper om kön/genus vilka knyter an till det högskolepedagogiska fältets teoribildningar, samt att
5. kompetensen vid framför allt beskrivna centrumbildningar behöver förbättras när det gäller jämställdhet och kön/genus genom utbildning eller nyrekrytering.

Kartläggningen mynnar därefter ut i en rad olika rekommendationer för fortsatt utveckling av det högskolepedagogiska området och frågor om jämställdhet, i form av förslag om insatser och strategier vilka berör *direktiv och styrning*, *kunskapsutveckling*, samt *övriga relevanta insatser*.

Om uppdraget

Föreliggande kartläggning har genomförts på uppdrag av *Delegationen för jämställdhet i högskolan*. I fokus för undersökningen är relationer mellan högskolepedagogisk utveckling och jämställdhet vid svenska lärosäten. Följande riktlinjer är angivna i avtalet om genomförande:

Uppdraget avser kartläggning av hur svenska lärosäten organiserar och genomför högskolepedagogiska utbildningar och forskarhandledningsutbildningar med avseende på jämställdhet, men även i relation till angränsande kunskaper om genus, likabehandling, lika villkor, mångfald, etc. Uppdraget ska också innehålla en kortfattad översikt om kunskapsläget kring högskolepedagogik och jämställdhet och genus, samt förslag på hur befintlig kunskap om genus, likabehandling, lika villkor, mångfald etc. kan integreras i utbildningarna.

Med andra ord innehåller uppdraget tre delar. Till att börja med efterfrågas en kartläggning av pågående högskolepedagogiska verksamheter vid svenska lärosäten med avseende på organisation och genomförande, i relation till frågor om skillnad i vid bemärkelse, dock utan angiven tidsperiod eller andra avgränsningar i form av omfattning. Vidare ska kartläggningen innehålla en kortare sammanfattning av kunskapsläget kring högskolepedagogisk utveckling och jämställdhet/genus. Slutligen efterfrågas konkreta förslag på hur de aktuella kunskaperna kan integreras i högskolepedagogiska utbildningar, med vilka avses behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser för lärare och forskarhandledningskurser.

Texten är utifrån dessa förutsättningar disponerad i fyra delar. Inledningsvis tecknas konturerna kring kartläggningens teman, där bland annat det högskolepedagogiska fältets historia och relationer mellan högskolepedagogik och jämställdhet diskuteras. Särskild vikt läggs vid kunskaper om integrering av jämställdhet i utbildningsprocesser, liksom frågor om relationer mellan jämställdhet och andra skillnadskategorier i linje med såväl gällande diskrimine-

ringslagstiftning som forskningsbaserade kunskaper på området. I ett andra avsnitt beskrivs kartläggningens material och genomförande i detalj, i syfte att precisera avgränsningar, relevans och bortfall. Därefter följer ett längre avsnitt som presenterar kartläggningens resultat, vilket i huvudsak utgörs av referat från lärosätenas svar utifrån ställda frågor om högskolepedagogisk verksamhet och jämställdhet. Det analytiska spåret i denna del är underordnat, men en nyanserad bild av villkor för och genomförande av olika insatser och strategier eftersträvas ändå. Avslutningsvis sammanfattas kartläggningens resultat i en uppsättning slutsatser och rekommendationer som tar fasta på de utmaningar det högskolepedagogiska fältet står inför när det gäller jämställdhet.

Bakgrund och inramning

Det högskolepedagogiska fältets historia i korthet

Det högskolepedagogiska fältet i Sverige har en relativt kort historia.¹ Startskottet är i någon mening 1955 och 1965 års universitetsutredningar, vilka föranledde inrättandet av universitetslektorer respektive universitetsadjunkter. Samtidigt togs de första lokala initiativen att utforma och genomföra högskolepedagogiska kurser för lärare vid några lärosäten. Högskolornas expansion under samma period ställde starka krav på effektivare och mer ekonomiskt bärkraftig, men också mer kvalitativ, undervisning och utbildning. Den universitetspedagogiska utredningen (UPU) 1965 innebar även att en helt ny profession uppstod – den pedagogiska konsulten – och med den idén om systematisk, kunskapsbaserad pedagogisk utveckling.² Det resulterade också i att flera lärosäten satsade på särskilda enheter för pedagogisk utveckling. Efter en period av stagnation och starkare ekonomisk styrning under 1970-talet, och särskilda konsekvenser av 1977 års högskolereform,³ expanderade så frågan om högskolepedagogik i takt med studenters krav, SFS engagemang, och lokalt nyskapande arbete inom området vid vissa lärosäten.

När ”Grundbulten” lades fram, den nya universitetsreformen vid 1990-talets början, kom så det första offentligt sanktionerade förslaget om en obligatorisk, högskolepedagogisk utbildning för lärare.⁴ Trots resursbrist och otydlig statlig styrning i frågan under 1990-talet, etablerades kursverksamhet och annan högskolepedagogisk utveckling tog fart (handledning, pedagogisk dokumentation, examination, etc.). Ansvariga myndigheter och utredningar

¹ Texten i det följande är en starkt komprimerad version, utifrån Bolander Laksov & Edström, 2010; Lörstrand o.a., 2006; SOU 2001:13, kap. 2.

² Se även Ahlström, 1968.

³ Se SOU 1992:1, s. 57–58, för en sammanfattning.

⁴ SOU 1992:1.

under hela perioden – UKÄ, UPU, Grundutbildningsrådet, HSV, RHU, NSHU, m.fl. – var betydelsefulla instanser för att stärka det högskolepedagogiska fältet, inte minst genom olika finansieringsstrategier, samtidigt som dessa även arbetade under delvis kring-skurna villkor många gånger.

Befordringsreformen 1996, liksom införandet av tydliga krav i regleringsbrev, drev fram ytterligare behörighetskrav, samtidigt som en parallell diskurs om betydelser och definitioner av pedagogisk skicklighet pågick vid lärosätena. I och med utredningen *Nya villkor för lärandet i den högre utbildningen* 2001, stärktes utvecklingen av det högskolepedagogiska fältet ytterligare. Det skedde främst till följd av förslaget att den behörighetsgivande högskolepedagogiska kursen skulle omfatta tio veckor, en idé ursprungligen framtagen av SUHF (Sveriges Universitets- och Högskoleförbund).⁵ Utredningen innebar även att de sedan en tid tillbaka starka influenserna från anglosaxisk, främst brittisk och australisk, högskolepedagogisk teori legitimerades. Det är också kunskapstraditioner vilka dominerar det högskolepedagogiska kunskapsfältet än i dag. SUHF beslutade sedermera om rekommendationer för lärosätena kring högskolepedagogisk utveckling, vilka diskuteras närmare nedan, som i huvudsak stärker inriktningen mot obligatoriska, behörighetsgivande kurser om tio veckor. Dessutom framfördes som en central del i dessa rekommendationer att universitet och högskolor ska utforma sina behörighetsgivande kurser på ett jämförbart vis, i syfte att godkänna varandras högskolepedagogiska utbildningar.

Krav om genomgången högskolepedagogisk utbildning för anställning av lektorer och adjunkter har gällt sedan 1 juli 2003 och regleras i Högskoleförordningen (HF, 4 kap, 7 §, 8 §, och 9 §).⁶ Krav för doktorander att genomgå motsvarande utbildning infördes i juni 2006 (HF, 6 kap, 33 §),⁷ och ändringar av regelverket vid samma tillfälle styr även utformningen och genomförandet av forskarhandledningskurser vid svenska lärosäten. Enligt den reviderade högskoleförordningen (HF, 6 kap, 32 §) stipuleras exempelvis att minst en av en doktorands handledare ska ha genomgått handledarutbildning eller ha motsvarande kompetens (vilket gäller alla doktorander som antagits efter 1 juli 2007).⁸

⁵ SOU 2001:13.

⁶ SFS 2002:761.

⁷ SFS 2006:1053.

⁸ Ibid.

Ekonomiska medel avsattes vid införandet av de nya reglerna till samtliga lärosäten, med en särskild satsning på tre lärosäten att närmare utreda förutsättningar för och innehåll i dylika utbildningar (*Linköpings universitet, Högskolan i Trollhättan/Uddevalla, Lunds universitet*). Regleringsbrev för 2004 till lärosätena förtydligade dessutom att den pedagogiska utbildningen ska omfatta undervisningsformer, metodiska ansatser, samt examinations- och utvärderingsformer. I detta sammanhang ställdes också uttryckliga krav om att jämställdhets- och genuskunskap ska ingå i utbildningen.

SUHF:s rekommendationer för högskolepedagogisk utveckling

Sveriges Universitets- och Högskoleförbund (SUHF) enades under hösten 2005 om rekommendationer för högskolepedagogisk utbildning i Sverige. SUHF rekommenderar bland annat att behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser omfattar tio veckor, att gemensamma kursmål för lärosäten tas fram i syfte att underlätta tillgodoräknande av utbildningen mellan olika lärosäten, samt motsvarande för behörighetskrav till utbildningarna. Sammanlagt 41 olika lärosäten är medlemmar i SUHF och därtill har majoriteten av dem fattat beslut om att följa givna riktlinjer och rekommendationer, särskilt med avseende på utformning och omfattning av de behörighetsgivande högskolepedagogiska kurserna. Det gör det intressant att närmare beskriva och diskutera dessa rekommendationer när det gäller jämställdhet. SUHF ställer upp en rad olika lärandemål för kursdeltagare i behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser, och dessa är:

- Kunskaper om studenters lärande i högre utbildning utifrån teori och forskning med utbildningsvetenskaplig relevans eller motsvarande utifrån relevant konstnärligt utvecklingsarbete.
- Förmåga att planera, undervisa i, examinera samt utvärdera högskoleutbildning på vetenskaplig eller konstnärlig grund inom det egna kunskapsområdet och att stödja individers och gruppers lärande.
- Ett reflekterande förhållningssätt till den egna lärarrollen och till värdegrundsfrågor såsom vetenskaplighet/konstnärlighet, demokrati, jämställdhet och likabehandling i den högre utbildningen.

- Kunskaper om samhällets mål och regelverk för verksamheten inom högre utbildning.
- Förmåga att tillvarata, analysera och kommunicera egna och andras erfarenheter samt relevanta forskningsresultat/resultat av konstnärligt utvecklingsarbete som grund för utveckling av utbildningen och av den egna professionen.
- Och redovisat ett självständigt arbete som behandlar utbildning och undervisning inom det egna kunskapsområdet relaterat till relevant utbildningsvetenskaplig teori och forskning.⁹

Endast en av punkterna nämner uttryckligen frågan om jämställdhet och likabehandling, och det är i anslutning till ett reflekterande förhållningssätt till den egna lärarrollen i betydelsen en av flera värdegrundsfrågor. Naturligtvis kan hävdas att jämställdhet kan förväntas ingå i ”teori och forskning med utbildningsvetenskaplig relevans” eller i kunskaper ”om samhällets mål och regelverk”. Men det intressanta i sammanhanget är framför allt valet av uttryckssätt och inplacering i texten, det vill säga att jämställdhet och likabehandling anges som en av flera värdegrundsfrågor, i stället för exempelvis som en normerande utgångspunkt för samtliga ingående lärandemål. Det senare är en fråga om hur jämställdhet förstås, och på vilket sätt kunskaperna om jämställdhet organiseras i utbildningsprocesser, vilket diskuteras vidare nedan.

Högskolepedagogik och jämställdhet

Jämställdhetslagen (JämL), som infördes 1980, reglerar frågor om jämställdhet i arbetslivet i stort, vilket i valda delar även omfattar universitet och högskolor. Särskilt ställs tydliga krav på arbetsgivare att motverka diskriminering, och i senare versioner även att förebygga och motverka sexuella trakasserier. Grunden för jämställdhetsarbetet är utformandet av årliga jämställdhetsplaner, med såväl diskrimineringsförbud som aktiva åtgärder. I och med den nya Högskolelagen 1993 infördes kravet om att i högskolornas verksamhet alltid *iaakta* jämställdhet mellan kvinnor och män (HL, kap. 1, 5 §). Tillägget att även *främja* jämställdhet i högskolans verksamhet tillkommer ett par år senare.¹⁰ Högskoleförordningen 1992 reglerar frågor om jämställdhet och anställning av lärare (HF,

⁹ SUHF, 2005.

¹⁰ Regeringens proposition 1996/97:141.

kap. 4, 15 §, 2 st.; 26 §, 3 st.) och ställer särskilda krav på examen för bland annat lärare och studie- och yrkesvägledare (HF, bil. 2). Först 2002 träder en Lag om likabehandling av studenter i kraft som omfattar både antagna och sökande studenter. Den berör främst frågor om trakasserier och diskriminering utifrån könstillhörighet, etnisk tillhörighet, sexuell läggning och funktionshinder.

JämL och Lagen om likabehandling av studenter upphör att gälla i och med införandet av en ny diskrimineringslagstiftning 2009. I den nya Diskrimineringslagen stipuleras villkor för treåriga likabehandlingsplaner, och skydd för studenter (kap. 5, 5–8 §§) och hänvisningar till kraven om högskolornas målinriktade arbete i HL lyfts fram (kap. 3, 14–16 §§). Diskrimineringslagen omfattar både anställda och studenter och därtill flera diskrimineringsgrunder, vilka är kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning och ålder. Eftersom universitet och högskolor är både arbetsgivare och utbildningsanordnare råder det i praktiken delade meningar om diskrimineringslagens inverkan på utformningen av olika verksamheter.¹¹

Forskning om jämställdhet, genus och pedagogik växer gradvis fram under perioden och etableras i flera olika discipliner.¹² En bred repertoar av olika forsknings- och utvecklingsprojekt finns dokumenterade, vilka undersöker och prövar metoder och tillvägagångssätt när det gäller jämställdhet och undervisning på universitet och högskolor.¹³ Samtidigt är det uppenbart så att det saknas systematisk och teoretiskt genererad forskning om jämställdhet och/eller kön/genus när det gäller det högskolepedagogiska området, om än flera pågående forskningsprojekt tangerar frågan i olika avseenden.¹⁴ Det senaste decenniet tillkommer en särskild kategori litteratur som relativt kortfattat och konkret introducerar särskilda verktyg, metoder och arbetssätt knutna till såväl jämställdhet och genus¹⁵ som andra skillnadskategorier.¹⁶ På liknande vis finns i dag åtskillig dokumentation av kartläggningar av kurslitteratur¹⁷ och

¹¹ Heikkilä & Häyrén Weinestål, 2009, s. 23–25.

¹² Se vidare i Wernersson, 2006.

¹³ En omfattande bibliografi återfinns i Bondestam, 2005, varför genomgången av fältet är tämligen begränsad i den här kartläggningen.

¹⁴ Se vidare VR 721-2006-2663, *Feministisk pedagogik i olika lärandemiljöer*.

¹⁵ Bondestam, 2005; Carstensen, 2006.

¹⁶ Carstensen, 2008; Carstensen & Henriksson, 2007; Henriksson, 2003; Schwieler, 2007.

¹⁷ Till exempel Bjuremark, 1996; Boman, 2000; Cregård & Johansson, 1997; Engström, 2003; Jusek, 2002; Molnar, 2000; Sohl, 2000; Stridsberg & Westerstrand, 1999.

olika utbildningsinsatser i lärarlag och utbildningsprogram¹⁸ att tillgå, vilka tämligen ofta också fungerar som undervisningsmaterial på behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser. Texter som problematiserar jämställdhet och motsvarande och direkt relaterar till det högskolepedagogiska fältets praktik, eller som på annat sätt knyter an till utmaningar i högskolepedagogiska kurser och utbildningar, är fåtaliga i dagsläget.¹⁹

Likaså har forskarhandledning gradvis kommit att problematiseras i forskning och olika utvecklingsprojekt vid svenska lärosäten, och relativt tidigt lyftes vikten av att arbeta med jämställdhet i dessa.²⁰ Utvecklingsprojekten har främst varit inriktade på att utbilda och stärka forskarhandledares genuskompetens på olika vis,²¹ medan motsvarande insatser för att stärka doktoranders jämställdhets- och genuskunskaper i relation till forskarhandledning mer eller mindre lyser med sin frånvaro. Överlag kan konstateras att frågor om forskarhandledning och jämställdhet generellt sett inte har beforskats i någon nämnvärd utsträckning, med undantag för enskilda studier om forskarhandledningsrelationers dynamik i sig,²² kuriösa texter kring rollen som forskarhandledare,²³ kartläggningar av doktoranders upplevelser av forskarhandledning ur ett jämställdhets- eller genusperspektiv,²⁴ övergripande kartläggningar av doktoranders studie- och handledningssituation ur könsskillnadsperspektiv,²⁵ med mera. Märkbart är att den flora av litteratur om forskarhandledning som publicerats i Sverige under senare tid är minst sagt sparsmakad kring frågor om jämställdhet, skillnad och makt, där detta behandlas summariskt, utifrån förlegade teorier och perspektiv, eller på annat sätt nämns som i förbigående.²⁶ Utan tvivel utgör särskilt forskarhandledning och jämställdhet/genus ett försummat och samtidigt högst angeläget forskningsområde som bör prioriteras framöver.

¹⁸ Bjuremark, 2004; Mattsson, 2004.

¹⁹ Se t.ex. Fur, 2009.

²⁰ Englund, 1987.

²¹ Lorentzi, 1996.

²² Dahlberg, 1996; Elwin-Novak & Dahlberg, 1992. Se även Gunnarsson, 2004.

²³ Fahlgren, 2008; Widerberg, 1992.

²⁴ Appel, 2000, 2003; Lindén & Fitger, 1990; Lundborg & Schönning, 2007; Trojer & Gulbrandsen, 1996.

²⁵ Franke, 2002; HSV, 2003, 2008; Holmström, 2008; Strömberg Sölveborn, 1983.

²⁶ Appel & Bergenheim, 2005, ägnar i vart fall ett avsnitt åt frågan ("Den heterogena akademien", s. 57–72). Bergenheim, 2001, Handal & Lauvås, 2008; Jensen, 1991, Lindén, 1998, Lönn Svensson, 2007, Näslund & Engström, 1999, och en rad andra aktuella texter är däremot mer sparsmakade eller så saknas perspektiven helt och hållet.

Integrering av jämställdhet i utbildningsprocesser

I Sverige finns sedan 1990-talets mitt dels en generell och politiskt obunden överenskommelse om jämställdhet,²⁷ dels en uttalad ambition att arbeta med jämställdhetsintegrering av såväl alla politikområden som statliga verksamheter.²⁸ Ur ett forskningsperspektiv kan konstateras att olika sätt att integrera jämställdhet ofta stöter på problem på grund av bristande resurser, otillräckliga eller alltför generaliserade/avgränsade kunskaper, frånvaro av strategisk ledning, aktivt och passivt motstånd, med mera.²⁹ Sammantaget går det att positionera försök att arbeta med jämställdhet i framför allt svenska utbildningsorganisationer utifrån fem idealtypiska situationer:³⁰

1. Uteslut jämställdhet i all verksamhet – *antiordning*.
2. Gör jämställdhet till ett särskilt område – *sidoordning*.
3. Integrera jämställdhet i alla beslut och verksamheter – *mainstreaming*.
4. Kombinera strategi 2 och 3 – *dubbelt perspektiv*.
5. Utforma all verksamhet på kritiska perspektiv från början – *alltid redan*.

Kortfattat är det i huvudsak position två och tre som prövas när det gäller olika utbildningsorganisationer i Sverige, om än ambitionen ofta är att eftersträva position fyra mer eller mindre avsiktligt.³¹ När det gäller det högskolepedagogiska fältet är det, utan att föregå resultatbeskrivningen i allt för stor utsträckning, rimligt att anta att motsvarande bild gäller även där. Generellt sett kan sägas att graden av prioritet och intervention i en verksamhet går från position ett till fem, om än med reservation för hur processer utformas och bedrivs i sig, i vilka kontexter och utifrån vilka kunskapsgrunder det sker, samt med hänsyn till vilka resurser och incitament som föreligger. Denna tematisering av försök att framför allt arbeta med

²⁷ Regeringens proposition 2005/06:155.

²⁸ Regeringens proposition 1993/94:147.

²⁹ Se t. ex. Angervall, 2005; Pincus, 2002; Wittbom, 2009.

³⁰ Efter Bondestam, 2007, s. 72–73. Se även vidare i Bondestam, 2000, s. 63–70, om förutsättningar för att bedriva jämställdhetsarbete i akademiska organisationer och (miss)lyckas med ofta komplicerade och ibland motstridiga policyprocesser.

³¹ *Malmö Högskola* kan tjäna som ett exempel på ett försök att omsätta position fem, genom att i sin vision för högskolans verksamheter från början problematisera makt och demokrati i form av genus, miljö, migration och etnicitet.

jämställdhet, men även andra skillnadsperspektiv, i utbildningsprocesser används även till viss del som grund för att beskriva och systematisera analyserna i utredningens resultatdel.

Relationer mellan jämställdhet och andra kritiska perspektiv

Uppdraget innebär att undersöka hur inte bara jämställdhet utan även andra frågor som rör skillnad och makt integreras i högskolepedagogisk verksamhet vid svenska lärosäten. Frågan är synnerligen aktuell med anledning av pågående diskussioner inom det genusvetenskapliga fältet i stort om hierarkisering av skillnader,³² intersektionalitetsbegreppets framväxt och betydelse,³³ men även i linje med diskussionen ovan om diskrimineringslagens utformning och omfattning. Generellt sett märks en avsaknad av teoretisk förankring av begrepp för skillnad och makt i det högskolepedagogiska fältet, vilket även leder till sammanblandning av nivåer och definitioner, främst mellan jämställdhet och genus, men även när det gäller mångfald/etnicitet och andra relevanta begrepp. Det gäller inte minst under genomförandet av olika högskolepedagogiska kurser där bristen på kunskaper föranleder att flera lärosäten efterfrågar relevant kunskapsutveckling (se vidare nedan).

Problemen i sammanhanget är flera och komplexa. När det gäller genomförande av högskolepedagogiska kurser ger olika direktiv skilda incitament att arbeta med frågor om skillnad och makt, samtidigt som kursdeltagares erfarenheter ställer särskilda utmaningar för kursledare att utifrån relevanta, och för omständigheterna ofta skiftande, kunskaper möta och kontextualisera dessa. Vidare råder många gånger oklarheter på policynivå vid olika lärosäten kring vad som ska ingå i de högskolepedagogiska momenten, och begrepps användningen växlar inte sällan mellan jämställdhet, lika villkor, likabehandling och mer specifika frågor om funktionshinder, studenter med utländsk bakgrund, med mera.³⁴ Mer övergripande saknas tydlig samordning kring olika direktiv till lärosäten när det gäller genomförande av högskolepedagogisk utveckling, där SUHF:s rekommendationer inte står i samklang med diskrimine-

³² De los Reyes, 2001; SOU 2005:41.

³³ De los Reyes & Mulinari, 2005; Lykke, 2005.

³⁴ En genomgång av en majoritet av de pedagogiska programmen vid svenska lärosäten ligger till grund för analysen i det här fallet.

ringslagens målsättningar, och högskolelagens skrivningar kretsar kring ett relativt enkelt jämställdhetsbegrepp.

Sammantaget är det inte möjligt att inom ramen för föreliggande kartläggning utveckla analyser kring denna problematik, utan den kommer endast att beröras i korthet när så är relevant och möjligt.³⁵ I föreliggande text används ”jämställdhet och motsvarande” som en samlingsbeteckning för alla de skillnadsgrunder som är aktuella i den nya diskrimineringslagstiftningen, och i övrigt används begrepp i enlighet med definitioner i bilaga 5.³⁶

³⁵ Se vidare i Bondestam, 2010, tabell 2, i vilken en utförlig sammanställning över problematiken ges i form av fördelar och nackdelar med olika tillvägagångssätt i det utbildningsorganisatoriska fältet.

³⁶ Här återges mer eller mindre vedertagna definitioner (inom framför allt den svenska jämställdhetsdiskursen och det vidare svenska, genusteoretiska fältet) av de i kartläggningen förekommande begreppen inom området, i syfte att tydliggöra gränsdragningar mellan dessa.

Kartläggningens material och genomförande

Kartläggningen omfattar samtliga svenska lärosäten med statlig huvudman. Skälet till att övriga lärosäten (*Chalmers, Handelshögskolan, Röda korsets högskola*, m.fl.) inte ingår i kartläggningen är att en initial ambition var att se hur den högskolepedagogiska verksamheten bedrevs inom ramarna för gällande regelverk, som endast omfattar lärosäten med statlig huvudman.¹ Uppdragets tidsbudget möjliggör tyvärr inte mer omfattande materialsökningar och -insamlingar (årsredovisningar, jämställdhetsplaner, dokumentation och kursvärderingar från olika kurser, erfarenheter gjorda av ansvariga för jämställdhets- och genusmoment på olika kurser, m.m.). I stället har ambitionen varit att erhålla relevant information från lärosätena om hur högskolepedagogisk verksamhet bedrivs med avseende på jämställdhet i fyra olika bemärkelser. För det första hur arbetet som sådant organiseras, vidare hur behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser är utformade, för det tredje hur forskarhandledningskurser genomförs, samt slutligen en fråga om vilka resursbehov och utvecklingsinsatser som efterfrågas inom området. För att uppnå dessa aspekter formulerades ett brev med väl specificerade och avgränsade frågor riktat till ansvariga för högskolepedagogisk utveckling vid respektive lärosäte. Frågorna återfinns i bilaga 3.

Valet av dessa personer motiverades utifrån deras kännedom om situationen och ansvar för att bedriva arbetet vid lärosätet. Ett annat förfarande kunde ha inneburit att skicka frågorna till lärosätet som sådant, men av tidsskäl prioriterades det förra arbets-

¹ Ett annat alternativ hade varit att undersöka de lärosäten vilka ingår i SUHF och därmed utvidga studien. Successivt försköts också tyngdpunkten i kartläggningen mot att beskriva högskolepedagogiska verksamheter oberoende av regelverket. I ett efterhandsperspektiv kan konstateras att det hade varit relevant och intressant att även följa nämnda lärosätens sätt att arbeta med frågan.

sättet. Det har inneburit att utförliga och många gånger väl underbyggda svar har lämnats, samtidigt som en viss effekt också varit att ett lärosätes hela högskolepedagogiska verksamhet inte avrapporterats. Å andra sidan har inte ambitionen varit att granska och analysera samtliga lärosätens samlade högskolepedagogiska arbete, utan främst att studera de behörighetsgivande högskolepedagogiska kurserna samt forskarhandledningskursernas utformning och genomförande.

Sammanlagt skickades frågor ut till företrädare enligt ovan vid 36 universitet och högskolor per e-post 2009-10-22. Svarstiden sträckte sig fram till 2009-12-01, efter samtal med några företrädare för högskolepedagogisk utveckling om lämplig tidsutdräkt. Efter två påminnelsebrev förlängdes svarstiden för de lärosäten som ännu inte hunnit svara till 15 januari. Sammanlagt 24 av 36 tillfrågade lärosäten ingår i kartläggningen. Tre har inte svarat överhuvudtaget, fem lärosäten har av olika skäl inte deltagit, medan två har avböjt medverkan på grund av tidsbrist. Medverkande lärosäten återfinns i bilaga 1. Svaren från lärosätena är av starkt skiftande kvalitet och likaså varierar omfattningen. Dels har tolkningen av frågorna varierat en del, dels har tid och resurser för att svara troligen påverkat utfallet. Främsta skälet till variationen i omfång har dock att göra med i vilken utsträckning lärosätet bedriver egen högskolepedagogisk utveckling eller ej, främst då med avseende på om huruvida en självständig enhet för området finns och/eller om behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser ges eller ej. En sammanställning över de material lärosätena bifogat till sina svar återfinns i bilaga 2.

Underlaget för kartläggningen medger således inte några uttömmande svar kring hur varje lärosäte förfar med högskolepedagogisk utveckling och jämställdhet överlag. Det är heller inte möjligt att enbart utifrån rådande underlag uttala sig om varje enskilt lärosätes arbete med andra skillnadsgrunder. Vad som däremot är möjligt är att ge en detaljerad bild av olika sätt att organisera och genomföra behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser och forskarhandledningskurser vid svenska lärosäten. Underlaget medger också en nyanserad framställning av hur frågor om jämställdhet och motsvarande hanteras i de avseenden uppdraget avser.

Resultat med analyser

Resultatdelen är uppdelad i fyra avsnitt. I det första avsnittet redovisas själva organiseringen av högskolepedagogisk utveckling vid olika lärosäten, med tonvikten lagd vid genomförande av behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser och forskarhandledningskurser. Därefter följer två avsnitt som i detalj beskriver olika tillvägagångssätt när det gäller att arbeta med jämställdhet och motsvarande i dessa kurser. I ett avslutande avsnitt redovisas så lärosätenas beskrivningar av upplevda resursbehov inom området.

Organisering av högskolepedagogisk utveckling

Generellt är arbetet med högskolepedagogisk utveckling i Sverige starkt diversifierat både mellan och inom lärosäten, med anledning av verksamheternas storlek, ämnesinriktning, representation av pedagogisk forskning och utveckling vid lärosätet, intern prioritering, styrning och resurstilldelning, samt inriktning och mål med högskolepedagogisk utveckling i sig. Vanligt är att flera olika organisationsenheter (förvaltning, fakulteter, institutioner, särskilda centrumbildningar, projektanställda konsulter eller enskilda ämneslärare) ansvarar för och genomför högskolepedagogisk utveckling vid ett och samma lärosäte. Vid flera lärosäten pågår dessutom ett aktivt arbete med att utveckla arbetsformerna, vilket torde ha bäring på det framtida sättet att organisera och arbeta med högskolepedagogisk utveckling i stort.¹

¹ Se särskilt Ryegård, 2008.

Arbetsformer

Övergripande sett har majoriteten av de behörighetsgivande högskolepedagogiska kurserna fokus ställt på flera eller samtliga av följande aspekter: studenters lärande i högre utbildning, lärandets villkor i högskolan, undervisning och lärarens didaktiska val, samt professionell utveckling i lärarrollen.² Utan tvivel berör frågor om jämställdhet och genus samtliga dessa delar, om än det generellt sett kan sägas att det i huvudsak är lärandets villkor i högskolan och undervisning som fokuseras.³ I dagsläget är genomförandet av behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser och forskarhandledningskurser indelat i tre mer eller mindre klart urskiljbara arbetsformer.

Den första och vanligast förekommande representeras av majoriteten av universiteten och de större högskolorna, vid vilka kompetenser och resurser organiseras i en *särskild centrumbildning*, avdelning eller annan motsvarande form, med särskild budget, anställda pedagogiska utvecklare och/eller forskare, samt med egen verksamhetsplan. Genomförandet av behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser och forskarhandledningskurser (ofta såväl interprofessionella som på svenska och engelska) anges vanligtvis som endast en del av verksamheten, där flera av centrumbildningarna även redovisar forskningsverksamheter, seminarier, workshops och konferenser, riktade utbildningsinsatser, distansutbildningar, nätverksarbete, strategiskt stöd och konsultation, externa uppdrag inom andra myndigheter och verksamheter, och en rad andra aspekter. Centrumbildningarna, vars främsta funktion är att fungera som stöd för högskolepedagogisk utveckling, har i huvudsak skapats under den senaste tioårsperioden och engagerar i dagsläget från två till mer än tjugofem personer med olika anställningsgrader och varierande ämneskompetenser. Samarbeten och nätverk mellan centrumbildningar är ofta väl utvecklade regionalt, med utbyte av kurser, kompetenser, material, med mera. Inte sällan är det en eller i undantagsfall två anställda vilka har särskild kompetens inom jämställdhets- och det vidare likabehandlingsområdet, men vanligast är att externa kompetenser står för genomförandet av särskilda moment om jämställdhet på de kurser som ges (se vidare under nästa rubrik).

² Se vidare Lörstrand o.a., 2006, s. 41, för ett utvecklat resonemang.

³ Se Bondestam, 2005.

Tidigare var verksamheten ofta knuten till förvaltningar och personalavdelningar, med svag forskningsanknytning, medan det i dagsläget sker en omvänd prioritering. Flera lärosäten önskar och redovisar tydligt en allt högre grad av forskningsbaserad verksamhet – samarbeten och nätverk, publikationer, forskargrupper, konferensdeltagande, med mera – inte minst uttryckt genom att somliga centrumbildningar redan är integrerade i eller planerar att slå samman med institutioner. Storleken på dessa verksamheter skiljer sig åt bland annat beroende på innehåll i verksamheter, graden av självständighet, samt antalet anställda lärare och doktorander vid lärosätet i sig. En viss fakultet kan i undantagsfall ha en helt egen centrumbildning (särskilt inom det medicinska området), och ibland delar flera olika centrumbildningar på uppdraget att genomföra utbildningar för lärare och forskarhandledare och andra insatser inom det högskolepedagogiska området.

Ett andra arbetssätt finns representerat vid flertalet mindre högskolor och universitet, vilka i stället tydligt avgränsar arbetet till att främst gälla utformning och genomförande av behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser och forskarhandledningskurser. Ofta sker det genom att uppdraget delegeras till *särskilda institutioner, funktioner eller ibland enskilda personer*. Samarbeten mellan olika mindre högskolor är vanliga, särskilt när det gäller utformning av och innehåll i kurserna i sig, men även i form av utbyte av kompetenser. Det är tydligt vid en genomgång av materialet i kartläggningen att flera av dessa lärosäten planerar eller redan befinner sig i en process som eftersträvar mer självständiga verksamheter, i likhet med föregående exempel. Inte sällan är den högskolepedagogiska verksamheten i denna del projektbaserad eller bygger på korta budgets- och tidssekvenser, vilket av somliga framhålls som en problematik i sig, bland annat då det innebär svårigheter att skapa kontinuitet och uthållighet i arbetet. En annan tendens är att ansvaret för genomförande av behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser delegeras till institutioner för pedagogik/motsvarande, bland annat i syfte att stärka forskningsanknytningen, men även för att höja kvalitén och skapa en större legitimitet för utbildningarna i sig.

Ett tredje och sista arbetssätt gäller främst de minsta och/eller konstnärliga högskolorna, vilka inte har en egen inrättad organisation eller verksamhetsform utan i stället *upphandlar behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser och forskarhandledningskurser* från större lärosäten med egen dylik verksamhet. Ibland skraddar-

sys särskilda kurser, men vanligast är att en allmän högskolepedagogisk kurs köps in för en aktuell kategori lärare, vilket heller inte sker på årsbasis utan snarare utifrån identifierade behov. Vid dessa lärosäten bedrivs ibland ett individuellt pedagogiskt utvecklingsarbete av enskilda lärare, vilket ofta framhålls som ett betydelsefullt komplement till behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser. Forskarhandledningskurser ges mer sällan och vid vissa lärosäten saknas de helt och hållet, ibland då forskarutbildning per definition inte bedrivs, men även vid några högskolor där dylik verksamhet bedöms vara av mycket litet omfång och därför inte prioriteras.

Därtill kan nämnas att ytterligare organisationsformer inom området för närvarande prövas och utvecklas. Bland annat har *Örebro universitet* valt en fakultetsövergripande nätverksmodell (H-PUFF) där den högskolepedagogiska verksamheten är placerad vid fakultetskansliet, med en styrgrupp som ansvarar för universitetsgemensamma utbildningar och två anställda personer som koordinerar och genomför insatser. *Högskolan i Halmstad* driver i stället ett flerårigt, sektionsövergripande projekt (CLU), som i en mening är en centrumbildning, men samtidigt är det ämneslärare inom olika discipliner, snarare än särskilt anställda pedagogiska utvecklare, som på deltid arbetar med högskolepedagogisk utveckling. Vid *Lunds universitet* har det högskolepedagogiska utvecklingsarbetet nyligen omorganiserats och i viss mån centraliserats, från en fristående centrumbildning till att uppgå i en större sektion med flera avdelningar med ansvar även för personalutveckling, arbetsrätt, samt anställnings- och lönefrågor.

Samordning

En aspekt flera lärosäten lyfter fram när det gäller organiseringen av högskolepedagogisk utveckling är de nationella mötesplatser som skapats och utvecklas inom det högskolepedagogiska området under senare år. SUHF:s verksamheter är en viktig del av dessa, liksom det nystartade nätverket för verksamhetsintegrerat lärande (VILÄR), men kanske framför allt *Swednet* – Svenskt nätverk för pedagogisk utveckling inom högre utbildning. Det sistnämnda startade 1997 och organiserades som förening 2003, efter en längre tids informellt samarbete mellan pedagogiska utvecklare. Syftet med *Swednet* är att stimulera pedagogisk utveckling inom högre utbildning, främja samverkan och erfarenhetsutbyte kring pedagogisk utveckling inom högre utbildning, samt att stärka identiteten

och främja professionell utveckling bland personer engagerade i utvecklingsinriktat arbete på det högskolepedagogiska området. Föreningen arrangerar bland annat årligen återkommande konferenser, seminarier och workshops, deltar i och informerar om det högskolepedagogiska forskningsfältets utveckling internationellt, samt utgör en viktig mötesplats för verksamma inom området.⁴

Flera lärosäten lyfter fram vikten av att det fortsättningsvis skapas tydligare stödstrukturer för det högskolepedagogiska utvecklingsarbetet, både nationellt och internt vid lärosätena, samtidigt som graden av styrning över innehållet i dessa verksamheter inte bör skärpas. I stället framhålls goda erfarenheter av studentmedverkan och enskilda lärares progressiva utvecklingsarbete som en viktig resurs i ett framåtsiktande högskolepedagogiskt utvecklingsarbete. Det sistnämnda gäller särskilt de mindre och/eller konstnärliga högskolorna. Swednets betydelse bör särskilt förstås mot bakgrund av avsaknaden av en nationell eller på annat sätt övergripande, samordnande resurs för det högskolepedagogiska fältet i Sverige i dagsläget. Några lärosäten framhåller dessutom situationen som allvarlig i detta avseende, särskilt i betydelsen möjligheter att strukturera framja kvalitet i utbildningarna och att tillgodose kontinuerlig högskolepedagogisk utveckling för enskilda lärare utöver behörighetsgivande kurser. I sammanhanget anges även att bristen på samordning förstärktes i och med avvecklingen av Rådet för högre utbildning (RHU) 2005 och Myndigheten för nätverk och samarbete i högre utbildning (NSHU) 2009.

Särskilda insatser för jämställdhet

Vid ett par lärosäten pågår insatser som tar ett större grepp om jämställdhet och högskolepedagogisk utveckling vilka, trots uppdragets avgränsningar, är värda att omnämna. Flera lärosäten har även publicerat småskrifter och annan dokumentation över genomförda insatser och tillvägagångssätt i undervisning och utbildning.

Linköpings universitet bedriver ett aktivt och målinriktat arbete med integrering av genus i utbildning sedan 2005. Då tillsattes fyra genuslektorat om 25 procent vid fyra olika fakulteter, med syfte att aktivt medverka till att integrera genusfrågor i grundutbildningens innehåll och/eller form, samt att utveckla pedagogiska modeller för bestående arbete med jämställdhets- och genusaspekter.

⁴ Se vidare: <http://www.swednetwork.se/>

Högskolan i Halmstad har formulerat en särskild satsning på genus och mångfald i undervisningen, med början 2007. Arbetet har utgått från självvärderingar av lärargrupper som föranlett olika strategiska utbildningsinsatser med fokus på kursinnehåll, lärmiljö och akademisk miljö.

Karolinska institutet har inrättat en särskild gästlektor på halvtid med inriktning mot genus och likabehandling 2008, som tillsammans med två förordnade lärare vid lärosätet har ett treårigt uppdrag att integrera dessa aspekter i undervisning och utbildning. Fokus är lärare och undervisning inom samtliga utbildningsprogram i första hand, och studenters studiemiljö och erfarenheter i andra hand.

Teaterhögskolan har genomfört ett nationellt projekt under tre år – ”Att gestalta kön” – med syfte att skapa kunskap om de konstnärliga och pedagogiska val som görs i arbetsprocesserna vid utbildningarna. Målsättningen för medverkande lärare har varit att göra aktiva och medvetna val i sin pedagogiska praktik ur genus- och jämställdhetsperspektiv, medan studenter har eftersträvat aktiva och medvetna konstnärliga val i sin gestaltning ur genusperspektiv.⁵

Högskolan Väst har utvecklat arbetsintegrerat lärande som modell och därtill skapat pedagogiska arbetslag. De senare stöds av en särskilt anställd genuspedagog som bistår med strategiskt stöd för utveckling av undervisning och lärprocesser.

Uppsala universitet har inom ramen för sin högskolepedagogiska verksamhet erbjudit genusmedveten handledning, s.k. genuscoaching, för enskilda universitetslärare eller hela lärarlag vid olika institutioner.

Behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser

I denna del presenteras mer i detalj hur de behörighetsgivande högskolepedagogiska kurserna utformas och genomförs. Inledningsvis beskrivs kortfattat olika modeller för kurserna mer allmänt och en kommentar ges om kunskapsgrunder på kurserna. Avsnittet avslutas sedan med en längre del där olika sätt att arbeta med jämställdhet och motsvarande diskuteras närmare. I sina svar har lärosätena i huvudsak refererat eller skickat in material som berör perioden

⁵ Se vidare i Edemo & Engvoll, 2009.

2007–2009, och i vissa fall planerade insatser under 2010, varför också beskrivningen i det följande främst omfattar denna period.

Kursmodeller och kunskapsgrunder

Behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser ges av en majoritet av de svarande lärosätena. Gemensamt för flertalet är att de tar upp gällande lagstiftning inom högskoleområdet i stort, pedagogisk grundsyn, didaktiska modeller (ibland med mer uttalade ämnesdidaktiska ambitioner), lärande och lärandeteorier, ett studentperspektiv på utbildning, examination och kursvärdering, samt pedagogisk meritering. Samtidigt är variationen i upplägg, pedagogiska tillvägagångssätt och krav på närvaro och redovisning stor. Vanligt är dock att kursen ges som två eller ibland flera delkurser, omfattande totalt 10 veckor eller 15 hp.

Under hela 1990-talet och stora delar av 00-talet har huvudlitteratur på olika behörighetsgivande pedagogiska kurser genomgående utgått från en anglosaxisk teoritradition, särskilt i form av generaliserade lärandeteorier.⁶ Under senare år märks även ett tydligt anammande av perspektiven i svensk, motsvarande litteratur.⁷ Överlag har en motsvarande rationalistisk och individcentrerad idé om studenter dominerat fältet sedan dess begynnelse, med flera tongivande perspektiv formulerade inom ramen för främst kognitionsbaserade beteendevetenskaper. Blooms taxonomi⁸ är ett exempel på det senare, vilken fortfarande lärs ut som oproblematiserad baskunskap på flertalet behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser vid svenska lärosäten, trots att denna kritiserats starkt och dessutom avfärdats eftersom den inte kan verifieras i forskning om lärande.⁹ Även feministiskt baserad kritik har framförts som pekar på en generell "male-bias" i denna förståelse av lärande, liksom problem med kategoriseringar av individer i sig utefter normerande anspråk som vilar på ogrundade föreställningar om ett överordnat, manligt intellekt.¹⁰

Överlag arbetar annars pedagogiska utvecklare utifrån skiftande teoretiska perspektiv i sin verksamhet vid svenska lärosäten, främst

⁶ Se Biggs, 1999; Biggs & Telfer, 1981; McKeachie, 1999; Ramsden, 1992. Säljö, 2000, utgör här ett undantag med sitt fokus på den reflekterande läraren.

⁷ Se t. ex. Elmgren & Henriksson, 2010; Pettersen, 2008; Stigmar, 2009.

⁸ Bloom, 1956.

⁹ Se t. ex. Bereiter & Scardamalia, 1998. Åtminstone ett av de svarande lärosätena framhåller motsvarande kritik i en reflekterande passage i sitt svar (*Mälardalens högskola*).

¹⁰ Hogsett, 1993.

då SoTL (Scholarship of Teaching and Learning),¹¹ men även olika konstruktivistiska ansatser, sociokulturella perspektiv, livsberättelseperspektiv, med mera. Vanliga pedagogiska arbetssätt under kurserna är framför allt föreläsningar, grupp- och erfarenhetsbaserat lärande, reflekterande samtal, casemetodik, auskultationer och handledning, loggböcker, mer eller mindre omfattande projektarbeten och -uppgifter, samt muntliga och skriftliga redovisningar. I undantagsfall förekommer även ”open space” och forumteater, liksom andra mer konkret deltagarstyrda undervisningsformer.

Jämställdhet

Arbetet med jämställdhet på de behörighetsgivande högskolepedagogiska kurserna vid svenska lärosäten kan i princip beskrivas ske utifrån två olika former – *sidoordning* och *mainstreaming* – i linje med tidigare presentation av integrering av jämställdhet i utbildningsprocesser.

Den första och klart dominerade formen är *sidoordning*, det vill säga jämställdhet fungerar som ett tillägg till befintlig kursstruktur. Det framkommer utifrån en rad olika exempel. Syftes- och målbeskrivningar med dessa kurser saknar påfallande ofta skrivningar om jämställdhet, och i de fall dylika förekommer är det framför allt kortare och tämligen vaga formuleringar som står separat från övriga målformuleringar. Kursscheman består vanligtvis av en rad olika moment vilka tar upp frågor om lärande, examination, auskultationer, pedagogisk meritportfölj, med mera, och så ett särskilt avsnitt om jämställdhet eller motsvarande. Detta avsnitt omfattar mellan en till tre lektionstimmar, vanligtvis under en eftermiddag, efter det att halva kursen förevarit, och det är nästan uteslutande en extern person med särskild kompetens som håller i kurstillfället om inte motsvarande kompetens finns representerad vid framför allt de tidigare beskrivna centrumbildningarna.

När det gäller användningen av litteratur som på olika sätt tar upp jämställdhet går det att konstatera ett relativt entydigt mönster som följer sidoordningens princip. Vanligtvis finns mer eller mindre relevant referenslitteratur uppställd som deltagare kan använda sig av under kursen, men den obligatoriska kurslitteraturen inskränker sig till en kortare skrift eller ibland ett fåtal texter. Inte sällan anges enbart referenslitteratur, eller så anges kurslitteraturen som

¹¹ Se Glassick o.a., 1997; Kreber, 2002; Trigwell & Shale, 2004.

”vidareläsning” eller kursiv. I de fall särskild litteratur anges som obligatorisk är det framför allt texter inriktade på konkreta undervisningsstrategier, vilka sällan eller aldrig har direkt bäring på den lärandeteori eller annan pedagogisk teori som förmedlas under kursen. Litteraturen fokuserar i huvudsak begreppen jämställdhet och kön/genus, vilket medför att andra skillnadsgrunder hamnar i skymundan, utom funktion där den litteratur som förekommer uteslutande har ett funktionshinderperspektiv. Det senare tematiseras exempelvis inte som funktionshinderorganisation eller undervisning, utan ett tydligt avvikelse- och toleransperspektiv anammats. Generellt märks även en avsaknad av teoretiska perspektiv på jämställdhet, i linje med användandet av mer verktygsinriktade texter. Se vidare i bilaga 4 för en sammanställning över litteratur i detta avseende.

Själva arbetssätten i de sidoordnade momenten varierar en hel del. Vanligt är föreläsningar, med kortare gruppdiskussioner, men här finns även exempel på värderingsövningar, casemetodik, reflekterande samtal, rollspel och i något enstaka fall mer deltagarstyrd undervisning i form av självständiga grupparbeten med redovisning. Vilka begrepp som fokuseras är likaså starkt skiftande. Utöver ett enkelt jämställdhetsbegrepp, är det framför allt mångfald och likabehandling som strukturerar de aktuella undervisningsmomenten. Vid somliga lärosäten förekommer även begreppen genus, etnicitet, migration, klass, och i undantagsfall sexualitet. Funktionshinder är relativt vanligt förekommande, men kopplas inte nödvändigtvis till frågor om jämställdhet eller likabehandling, utan sammanlänkas ofta med undervisningsmoment om studenters lärande. I flera fall diskuteras etnicitet i form av studenter med annan etnisk bakgrund, och av materialet att döma är det mycket sällsynt att en normerande svensk etnicitet problematiseras. Flera lärosäten anger att frågor om likabehandling och jämställdhet ofta diskuteras på seminarier, att de tas upp i grupparbeten, i skriftliga och muntliga redovisningar, och i genomförande av auskultationer, men utan att i egentlig mening vara en konsekvens av ett planerat pedagogiskt arbetssätt i sig under kursen.¹²

¹² Ett annat exempel på sidoordning är att några lärosäten beskriver genomförande eller planering av särskilda högskolepedagogiska kurser om jämställdhet eller motsvarande, bland annat *Uppsala universitet*, *Umeå universitet*, *Södertörns högskola*, *Karolinska institutet*, *Karlstads universitet*, *Högskolan i Kalmar*, med flera. Dessa är då inte behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser, utan syftar till att fördjupa och nyansera kunskaper om jämställdhet och motsvarande för den intresserade läraren i allmänhet, och ibland med särskild ämnesdidaktisk inriktning, varför de inte beskrivs närmare i sammanhanget.

Den andra formen för att arbeta med jämställdhet i de behörighetsgivande högskolepedagogiska kurserna är *mainstreaming*, eller rättare sagt olika mer eller mindre ambitiösa försök att integrera jämställdhet i kursen som helhet. En mainstreamingidé kräver för att gälla som sådan ett medvetet och uttalat arbetssätt, byggt på kunskaper om jämställdhet i förändrings- och utbildningsprocesser, med en ambition att i varje enskild del problematisera, reflektera och arbeta med jämställdhetsfrågor. Det är dock inte fallet i någon av de kurser kartläggningen omfattar, men tendenser att sträva åt detta håll bör ändå uppmärksammas i sammanhanget.

Flera lärosäten anger att jämställdhet och motsvarande går som en "röd tråd" genom hela kursen, att det är en "integrerad del" eller "genomsyrar" de arbetssätt kursen omfattar, att jämställdhet förekommer "naturligt" eller "självklart", samt att jämställdhet alltid "kommer upp" i undervisning på olika sätt.

Mångfalds- och likabehandlingsperspektiv är ett naturligt inslag i problematiseringen kring studenters lärande och olika inlärningsstilar, inte minst vad gäller förutsättningar för lärande, både i termer av hinder och möjligheter. Det utgör också en naturlig del i resonemanget kring lärarrollen och dess utveckling, där olika lärarroller appellerar på skilda sätt till mångfalds- och likabehandlingsfrågor. I diskussionen kring olika undervisningsformer aktualiseras likabehandlingsaspekter, likväl som i diskussioner kring examinationsformer och utvärdering. (*Lunds universitet*)

Flera olika kommentarer ges kring vikten av att inte förmedla ett kontextlöst sammanhang när det gäller jämställdhet. Några lärosäten menar att det faktum att kurserna utgår från ett socio-kulturellt perspektiv eller anammar ett konstruktivistiskt förhållningssätt borgar för att frågor om jämställdhet inte går att undvika. I analysen av samtliga inskickade dokument i kartläggningen går det dock inte att konstatera en tydlig mainstreamingprofil på kurserna överhuvudtaget, och inte heller är det klart på vilket sätt jämställdhet förekommer "naturligt" eller på annat sätt är integrerat i de betydelser som anges ovan.

Forskarhandledningskurser

Nedan följer en genomgång av dels kursmodeller och kunskapsgrunder för forskarhandledningskurser, dels en detaljerad beskrivning av hur arbetet med jämställdhet bedrivs i dessa. I sina svar har

lärosätena i huvudsak refererat eller skickat in material som berör 2009, och i vissa fall planerade insatser under 2010, varför beskrivningen i det följande främst omfattar insatser under dessa år.

Kursmodeller och kunskapsgrunder

Flera lärosäten ger inte själva forskarhandledningskurser, eller saknar forskarutbildning och därmed motsvarande utbildningar för handledare. I flera fall ges forskarhandledningskurser gemensamt av lärosäten, och överlag sker en hel del samverkan och samordning (bland annat inom kunskapsnätverket ”Pentaplust”, i vilket *Mälardalens högskola*, *Örebro universitet*, *Karlstads universitet*, *Högskolan i Gävle* och *Högskolan Dalarna* ingår). Därtill har de lärosäten som svarat på frågor om sina forskarhandledningskurser varit tämligen sparsmakade, varför underlaget i denna del är mer bristfälligt än för föregående avsnitt. Det har bland annat att göra med att ansvaret för forskarhandledningskurser ibland inte ligger under tidigare beskrivna centrumbildningar för högskolepedagogisk utveckling, utan istället genomförs inom ramen för ledarskapsutvecklingsfunktioner, enskilda institutioner, externa konsulter, samt på vissa lärosäten av enskilda ämneslärare. Trots det går det att göra en beskrivning av situationen vid några av landets lärosäten som identifierar relevanta arbetssätt och utvecklingsmöjligheter.

Gemensamt för flertalet forskarhandledningskurser är att de tar upp gällande lagstiftning inom högskoleområdet i stort, relationen forskarhandledare och doktorand i olika avseenden, de juridiska aspekterna knutna till forskarhandledning, etiska frågeställningar, samt i flera fall olika auskultationsformer. Vanliga rubriker i kursplaner är till exempel regler och förordningar, konflikthantering, samtalsteknik, etik, handledarens roller, samt doktorandens situation. Upplägg, pedagogiska tillvägagångssätt, och krav på närvaro och redovisning är likartad vid de kurser som ges vid olika lärosäten, men graden av distansarbete skiftar en hel del där större lärosäten prioriterar denna arbetsform i större utsträckning än mindre universitet och högskolor. Generellt sett omfattar forskarhandledningskurserna tre dagar till uppemot två veckor (som mest motsvarande 3 hp), och för de längre momenten är kursen ofta uppdelad i två delar för att underlätta närvaro och skapa utrymme för reflektion. Doktorandperspektivet är närvarande i forskarhandledningskurser på olika vis, men främst när det gäller lärandeperspek-

tiv och problematisering av doktorandens situation (arbetsmiljö, juridik, utsatthet, stress, med mera).

Litteraturen på forskarutbildningskurserna är betydligt mer snäv och gemensam än för de behörighetsgivande högskolepedagogiska kurserna. I huvudsak är det tre grundböcker som används¹³ och dessa har sitt ursprung i generell lärandeteori, erfarenhetsbaserade strategier och verktyg för forskarhandledning, samt ger uttryck för ett förhållningssätt som kanske bäst kan sammanfattas med ”den reflekterande forskarhandledaren” och relationen mellan handledare och doktorand. Överlag är tonvikten genomgående lagd vid forskarhandledarens position, situation och arbetssätt i litteraturen, om än inramningen ofta är beskriven som en relation mellan två parter som har både samstämmiga och konfliktfyllda intressen och beroenden. Under forskarhandledningskurserna prövas en rad olika pedagogiska arbetssätt, där de mer utmärkande är föreläsningar, seminarier och gruppbaserat lärande, men här finns även exempel på andra former av kollegialt och interprofessionellt lärande, case-metodik, värderingsövningar och rollspel, samt i några enstaka fall utvecklingsarbeten i samarbete med doktorander.

Jämställdhet

Forskarhandledningskurserna är genomgående strukturerade i enlighet med sidoordning av jämställdhet, med ett fåtal undantag. I något fall (*Mittuniversitetet*) går det att konstatera en mer integrerande strategi som liknar *mainstreaming*, främst till följd av att kursansvarig lärare själv har mycket stor erfarenhet och gedigna kunskaper kring jämställdhetsområdet, även om det inte framgår klart och tydligt i kursbeskrivningar i sig. Flera lärosäten redovisar också en stor flexibilitet i utformandet av forskarhandledningskurser när det gäller jämställdhet, i syfte att möta deltagarnas behov som ofta varierar stort från kurs till kurs. Bland annat arbetar *Umeå universitet* med att kontinuerligt utveckla modeller för att försöka integrera kunskaper om kön/genus, genom föreläsningar, särskilt utvalda artiklar, casemetodik, med mera.

Samtidigt är det, i likhet med de behörighetsgivande högskolepedagogiska kurserna, påfallande ofta så i svaren på frågor om forskarhandledningskurser att jämställdhet framställs som en ”naturlig” del av dessa, att dylika kunskaper kommer in på ett ”självkänt sätt”

¹³ Appel & Bergenheim, 2009; Bergenheim & Ågren, 2008; Lindén, 1998.

i diskussioner och seminarier, samt att jämställdhet och även mångfald går som en ”röd tråd” genom hela utbildningen. Här menas framför allt att kursdeltagare själva lyfter frågorna på olika vis och att samtal kring auskultationer, case och andra situationer ofta berör frågor om jämställdhet direkt eller indirekt. Exempel på en uttalad strategi i kursdokument, i syftes- och målformuleringar, i val av litteratur eller i sammansättning och upplägg av kurserna i sig, saknas dock i det närmaste helt i kartläggningens material. Den obligatoriska litteraturen på de i kartläggningen studerade forskarhandledningskurserna saknar helt, eller i det närmaste helt, kunskaper om jämställdhet och motsvarande. Påfallande ofta anges dock referenslitteratur som lyfter framför allt jämställdhet och kön/genus på olika vis, liksom etnicitet. Samtidigt utgör litteraturen i detta avseende främst dels kartläggningar och statistiska undersökningar om doktoranders studiemiljö, dels begränsade och äldre empiriska studier av relationen forskarhandledare och doktorand. Se vidare i bilaga 4. Det är utan tvivel så att relevant, forskningsbaserad litteratur i ämnet lyser med sin frånvaro.

Resursbehov på flera nivåer

Under denna sista rubrik i resultatdelen presenteras lärosätenas svar på frågor om resursbehov när det gäller behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser och forskarhandledningskurser specifikt, liksom högskolepedagogisk utveckling mer generell. I fokus för diskussionen är naturligtvis frågan om jämställdhet, men även mer övergripande frågor om organisation, samordning, resurser och pedagogiska utmaningar lyfts av flera lärosäten. Dessa återges här i den mån de har bäring på frågan om utvecklandet av de aktuella kursmomenten i något avseende. En majoritet av lärosätena lyfter framför allt fram tre olika aspekter som rör resursbehov i de verksamheter som avses här. Dessa är *intern och extern samordning*, *ekonomiska resurser* och *kunskapsutveckling*.

Det *externa samordningsbehovet* syftar på tydliggörande och utvecklande av nuvarande riktlinjer för framför allt de behörighetsgivande högskolepedagogiska kurserna. Flera förslag pekar på nödvändigheten av att SUHF:s nuvarande rekommendationer specificeras och utvecklas när det gäller jämställdhet. I sammanhanget påpekas framför allt att SUHF:s skrivning om jämställdhet och likabehandling behöver vidgas, för att även innefatta övriga diskri-

mineringsgrunder enligt diskrimineringslagen. Samtidigt är några lärosäten tydliga med att det inte får ske detaljstyrning av verksamheten när det gäller jämställdhet, och pekar på risker med att i alltför stor utsträckning lita till politisk styrning och reglering. Det gäller inte enbart de behörighetsgivande högskolepedagogiska kurserna, utan i vissa fall även forskarhandledningskurserna

Implementeringen sker kontinuerligt och kräver inga särskilda kurser eller policyprocesser, särskilt inte som diktat ovanifrån, vi tror mer på bottom-up-perspektiv och självreflekterande lärande hos kursens disputerade lärare som vill vara coacher för innovativt lärande hos kommande forskarstuderande. (*Mittuniversitetet*)

Samtidigt efterlyses starkare incitament från politiskt håll i syfte att motivera organisationen som helhet att arbeta mer aktivt med frågan om jämställdhet och högskolepedagogisk utveckling. Här framhålls särskilt problemen med att det högskolepedagogiska området i sig ofta underordnas annan verksamhet, särskilt forskning, och att skrivningar i reglerande förordningar behöver utvecklas och tydliggöra det högskolepedagogiska fältets relevans överhuvudtaget:

Vi kan konstatera att skrivningen i HF är avgörande för vår existens och att det är en pågående diskussion kring huruvida kurserna vi ger ska vara forskningsbaserade, poänggivande och var på högskolan kurserna ska ges. En nationell linje och samordning av bl.a. forskningsläget, skulle kunna vara av värde för utformandet av organiseringen av det högskolepedagogiska arbetet på lärosätena. I dag är variationen stor. (*Mälardalens högskola*)

Det senare exemplet anknyter tydligt till den andra sidan av samordningsbehovet, nämligen den *interna* delen. Flera lärosäten lyfter fram bristen på samordning inom det högskolepedagogiska området, där olika enheter ofta inte bara utför olika delar av verksamheten utan i vissa fall konkurrerar om exempelvis behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser. Vad som särskilt efterfrågas är tydlighet och samordningsansvar från lärosätets ledning. Främst är det avsaknaden av för området gemensamma handlings- och verksamhetsplaner inom respektive organisation som påtalas, och på motsvarande vis ges i svaren ofta exempel på pågående arbete med att komma till rätta med situationen.

Aktiviteter inom Rådet för lika villkor, Jämställdhetscentrum och CLU-projektet Genus och mångfald i undervisningen ska under kommande år koordineras mera, vilket förväntas ge utökade synergi-

effekter samt en bättre överblick vad gäller behov inom den högskolepedagogiska verksamheten. (*Högskolan i Halmstad*)

Det som saknas är en universitetsgemensam arena för forskning och utveckling inom området där universitetet avsätter särskilda medel. Vår ambition är därför att dels utveckla samarbetet med Avdelning för planering och utvärdering för att åstadkomma tydligare fokus på "Institutional research", dels försöka skapa en roll inom det utbildningsvetenskapliga område som nu byggs upp inom universitetet, i samband med ansökan om examensrättigheter gällande lärarexamen. (*Lunds universitet*)

En annan problematik som lyfts fram är att implementeringen av de behörighetsgivande högskolepedagogiska kurserna är bristfällig i sig. Flera exempel ges på hur kursansvariga lärare för dessa kurser upplever att deltagarna är ointresserade och omotiverade, samt att en majoritet av kursdeltagarna främst går kurserna för att meritera sig och först i andra hand för att utveckla sitt pedagogiska kunnande. En av förklaringarna till denna situation kan vara själva policyarbetet i sig, vilket bland annat framhålls av ett särskilt lärosäte:

Policydokument där berörda (personal) inte har varit med i processen att ta fram dessa är ofta dåligt förankrad. Kunskapen är vidare påtagligt ofta vag om innehållet och hur ett dylikt dokument ska tolkas och tillämpas i verksamheten. (*Karlstads universitet*)

När det gäller den andra aspekten i sammanhanget – *ekonomiska resurser* – finns flera samstämmiga svar från lärosätena. Det gäller främst att utvecklingsarbete kring högskolepedagogik i allmänhet, och jämställdhet och motsvarande i synnerhet, inom nuvarande organisation och resurstilldelning endast är möjlig genom olika projekt, externa medel, eller på annat sätt "köpt" tid utöver de givna förutsättningarna för verksamheten.

I samband med senaste utlysningen av medel från delegationen för jämställdhet i högskolan beviljades medel för ett projekt från PU vid UU [...] Just detta att få resurser för att kunna "köpa loss" tid och ta ett helhetsgrepp på den här typen av frågor ser vi som mycket viktigt och något som kanske blir än viktigare framöver eftersom bristen på tid, såväl hos oss som hos all undervisande personal är ett av de riktigt stora hindren för utveckling. (*Uppsala universitet*)

På motsvarande vis är en vanlig kommentar i lärosätenas svar att det inte är bristen på intresse för eller vilja att arbeta mer aktivt med frågor om jämställdhet i olika kurser som är problemet, utan

snarare utrymmet att göra det. Det är i någon mening alltid en ”prioritering om ’utrymme’ i de högskolepedagogiska kurserna” (*Örebro universitet*) som måste ske, och utan tydlig samordning och styrning av området anses det vara svårt att framgent ta nödvändiga steg vidare i arbetet.

Den sista övergripande aspekten i lärosätenas svar om resursbehov rör konkret *kunskapsutveckling* kring jämställdhet och motsvarande på olika vis. Det är framför allt fem olika brister/resursbehov som framhålls i detta avseende, och de anges nedan i prioriteringsordning utifrån lärosätenas svar:

1. teoretiska, forskningsbaserade eller på andra sätt ”gedigna” kunskaper om jämställdhet och andra skillnadsgrunder i sig,
2. ett medvetet förhållningssätt bland kursansvariga lärare på högskolepedagogiska kurser till sin egen profession utifrån jämställdhets- och genuskunskaper,
3. kunskaper av relevans för kursernas innehåll, i viss mån ämnesdidaktiska kunskaper om kön/genus, men även och kanske främst olika genuspedagogiska kunskaper och motsvarande strategier för olika kategorier lärare och/eller med skiftande ämnes-tillhörigheter,
4. kunskaper om kön/genus vilka knyter an till det högskolepedagogiska fältets teoribildningar, samt att
5. kompetensen vid framför allt beskrivna centrumbildningar behöver förbättras när det gäller jämställdhet och kön/genus genom utbildning eller nyrekrytering.

De mindre och konstnärliga högskolorna lyfter fram bristen på systematiskt arbete och kunskaper mer generellt, till skillnad från större lärosäten som i någon bemärkelse har arbetat mer systematiskt och under längre tid med frågorna.

Den generella kunskapsnivån kring pedagogiska förhållningssätt och repertoarer, handledarsituationen, verktyg för att bättre förstå och hantera maktfrågor behöver höjas, och insikten om hur ett systematiskt pedagogiskt utvecklingsarbete kan bedrivas av både enskilda lärare, grupper av lärare och av lärosätet som helhet behöver väckas såväl på ett generellt plan som med avseende på jämställdhet, lika-behandling och genus. (*Dramatiska institutet*)

Flera lärosäten som i sina svar angivit att jämställdhet är en återkommande, naturlig del och redan integrerat i olika kurser, i linje med ovan givna beskrivning, är i sina svar kring resursbehov ändå självkritiskt medvetna om att brister i just kunskapshänsenande föreligger.

Om man granskar den egna högskolepedagogiska praktiken lite kritiskt kan det nog behövas lite mer contextualisering kring begreppen genus, kön, mångfald, jämställdhet etc. ... vi behandlar det men kanske inte så rigoröst som det förtjänar. (*Örebro universitet*)

En del svar anger också att överblick och möjligheter att följa en pågående teoretisk utveckling inom jämställdhetsområdet förutsätter goda resurser och långsiktighet. Det är också då det blir möjligt att erbjuda relevanta och uppdaterade kunskaper på olika högskolepedagogiska kurser. Ett utförligt svar från ett enskilt lärosäte om detta får avsluta resultatpresentationen.

Utvecklingen inom kunskapsområdet har gått fort de senaste tio åren. Det har även skett förändringar inom lagstiftning och i direktiven från staten. Begreppet jämställdhet samsas numer med begrepp som mångfald, likabehandling och lika villkor. Den ansats som nu finns i momentet "Mångfald" i kursen Högskolepedagogik är att hjälpa studenterna att förstå vad begreppen står för och vad de egentligen har att rätta sig efter när det gäller gällande lagar och förordningar inom området. Det räcker dock inte att ha kunskap om lagar, regler och begreppsdefinitioner för att vara en god universitetslärare. Lärarna måste också utveckla förmåga att förstå hur den egna undervisningspraktiken kan vara könad (etnifierad o.s.v.) och att detta kan innebära att den skapar inneslutning och uteslutning. Kort sagt, gränssnittet högskolepedagogik/jämställdhet är föränderligt och berör allt från enskilda undervisningssituationer till byråkratisk organisering av verksamheten. Detta betyder att utvecklingsmöjligheterna är stora och det fortsatta arbetet behöver ha bredd, djup och långsiktighet. (*Karlstads universitet*)

Slutsatser och rekommendationer

Sammanfattningsvis utgör den aktuella kartläggningen ett tillräckligt underlag för utmejslandet av relevanta slutsatser och rekommendationer när det gäller högskolepedagogisk verksamhet och jämställdhet vid svenska lärosäten. Dock bör poängteras att kartläggningen inte omfattar samtliga lärosäten, ej heller har svar givits som till fullo täcker in all den högskolepedagogiska verksamhet som bedrivs. Följande slutsatser i korthet följer av kartläggningen:

1. Högskolepedagogisk utveckling vid svenska lärosäten har en relativt kort historia, har utvecklat starkt skiftande arbetssätt men tämligen homogena teoretiska perspektiv, bedrivs i huvudsak genom tre olika arbetsformer, samt hanterar frågor om jämställdhet och motsvarande främst genom en princip om sidoordning.
2. Flertalet universitet och större högskolor har en etablerad organisation för arbetet med högskolepedagogisk utveckling, medan mindre och/eller konstnärliga högskolor ofta saknar motsvarande betingelser för att uppnå långsiktighet och kvalité. Samtidigt råder såväl externa som interna samordningsproblem inom området, där bristen på tydlighet, incitament, ekonomiska resurser och relevanta kunskaper om jämställdhet och motsvarande är viktiga aspekter i sammanhanget.
3. Behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser ges vid majoriteten av de i kartläggningen ingående lärosätena. Omfattning, kursstruktur och kunskapsinnehåll är i huvudsak detsamma, medan pedagogiska metoder, kvalité, resurser och kontinuerligt utvecklingsarbete skiftar betydligt mellan lärosäten. Jämställdhet som kunskapsområde sidoordnas under kurser generellt sett, etnicitet likställs nästan uteslutande med studenter med invandrarbakgrund, funktionshinder knyts främst till enskilda studenter, ålder berörs fragmentariskt, och frågor om klass, sex-

ualitet, könsöverskridande identitet och uttryck, och övriga i diskrimineringslagen ingående skillnadsgrunder problematiseras ytterst sällan. Kartläggningar och annan dokumentation av jämställdhet och högskolepedagogik i olika avseenden är jämförelsevis god, om än det ofta saknas relevant teoretisering och tydlig anknytning till det högskolepedagogiska fältets perspektiv och metoder. Behovet av forskning om högskolepedagogisk utveckling och jämställdhet och motsvarande bedöms generellt sett vara stort och diversifierat.

4. Forskarhandledningskurser ges vid cirka hälften av de i kartläggningen ingående lärosätena. Samtliga berör likartade frågeställningar och teman, samt sidoordnar jämställdhet som kunskapsområde. Övriga relevanta skillnadsgrunder berörs mycket sällan, men samtidigt är materialet bristfälligt varför det är svårt att precisera situationen mer än så. Överlag har mycket lite forskning bedrivits om forskarhandledning i Sverige, och än mindre utifrån frågor om jämställdhet och motsvarande. Enklare kartläggningar och statistik över doktoranders studiemiljö ur ett könskillnadsperspektiv föreligger. Motsvarande kunskaper utifrån jämställdhets- och/eller genusperspektiv, liksom undersökningar av forskarhandledningsrollen och -relationen, har producerats i viss utsträckning men kunskapsområdet saknar kontinuitet. Behovet av forskning om forskarhandledning och jämställdhet och motsvarande bedöms vara mycket stort och diversifierat.
5. Lärosätena efterlyser framför allt tre aspekter när det gäller resursbehov kring högskolepedagogisk utveckling och jämställdhet: *intern och extern samordning* för tydligare ansvarsfördelning och verksamhetsförbättring, *ekonomiska resurser* för utvecklande av relevanta kunskaper om jämställdhet och motsvarande, samt *kunskapsutveckling* i sig om jämställdhet i flera olika avseenden.

Givet dessa slutsatser föreslås följande rekommendationer att beakta för *Delegationen för jämställdhet i högskolan*, uppdelade på tre olika huvudrubriker:

1. Direktiv och styrning

Nuvarande regelverk för högskolepedagogisk verksamhet är ottydligt och eftersatt och behöver revideras i flera avseenden:

- (a) HF och HL har skrivningar om jämställdhet som inte stämmer överens med dels gällande diskrimineringslagstiftning, dels pågående kunskapsutveckling om jämställdhet och motsvarande i såväl forskning som högskolepedagogisk praktik. Dessa regelverk bör revideras omgående för att öka möjligheterna att gå från sidoordning till mainstreaming av och/eller ett dubbelt perspektiv på jämställdhet och motsvarande i aktuella verksamheter.
- (b) SUHF bör uppmanas att utveckla sina skrivningar om jämställdhet så att de bättre överensstämmer med gällande lagstiftning, kunskaper och praktik. Sidoordning av jämställdhet bör överges till förmån för mainstreaming och/eller ett dubbelt perspektiv på jämställdhet och motsvarande i aktuella verksamheter.
- (c) Likaså krävs nationella, förnyade och tydligare direktiv till lärosäten om vikten av samordning av resurser och verksamheter, för att på så vis åstadkomma en effektiv och legitim högskolepedagogisk arena. Detta kommer både direkt och indirekt att stärka utvecklandet av kunskaper om jämställdhet och motsvarande i de högskolepedagogiska verksamheterna.
- (d) Återskapa eller inrätta ett nytt Råd för högre utbildning med huvudsaklig uppgift att samordna och stödja utvecklandet av högskolepedagogiska verksamheter vid svenska lärosäten. Ett särskilt uppdrag ska vara att bevaka, finansiera, informera och kommunicera det högskolepedagogiska områdets praktiker med utgångspunkt från relevanta kunskaper om jämställdhet och motsvarande. Förslagsvis utvecklas rådets verksamheter i linje med, eller inom ramen för, redan föreslagen modell för kunskapsarbete inom skolans värld.¹

2. Kunskapsutveckling

I dagsläget lider det aktuella kunskapsområdet stor brist på relevant, forskningsbaserad kunskap. Lärosäten beskriver tydligt att det är en fråga om att "köpa loss tid" för att överhuvudtaget komma vidare. Situationen bör mötas med ett antal riktade åtgärder:

¹ Se Bondestam, 2010, avsnitt 6.

- (a) Tydliga krav på lärosäten att genom samordningsinitiativ och omfördelningsinsatser prioritera kunskapsutveckling inom det högskolepedagogiska området generellt, liksom när det gäller högskolepedagogisk utveckling och jämställdhet och motsvarande specifikt.
- (b) Särskilda utlysningar av ekonomiska medel för *forskning om* högskolepedagogisk utveckling och jämställdhet och motsvarande. Stor vikt bör läggas vid utvecklandet av ny kunskap om forskarhandledning och jämställdhet/genus. Prioritera forskning som har tydlig relevans, inbegriper praktikerperspektiv och -medverkan, samt syftar till att teoretisera och vidareutveckla nuvarande snäva teoritraditioner inom området. I övrigt bör utlysningar i detta avseende ta fasta på de resursbehov som beskrivs av lärosätena i föregående avsnitt.
- (c) Särskilda utlysningar av ekonomiska medel för *iscensättande av* högskolepedagogisk utveckling och jämställdhet och motsvarande. Stor vikt bör läggas vid utvecklandet av ny kunskap om forskarhandledning och jämställdhet/genus. Utlysningen bör särskilt riktas mot verksamma lärare, pedagogiska utvecklare, konsulter och andra praktiker inom området. Samverkan och dokumentation bör vara uttryckta målsättningar för utlysningar.
- (d) Därtill bör ekonomiska resurser ställas till förfogande på lokal nivå för att möjliggöra dokumentation av pågående verksamheter. Dessa utgör en rik källa till kunskap, men sällan når erfarenheter fram till tryckt kunskap.

3. Övrigt

En rad andra rekommendationer följer i kartläggningens spår, av vilka några av de mer angelägna är:

- (a) Riktade utbildningsinsatser om integrering av jämställdhet och motsvarande i utbildningsprocesser bör utformas och iscensättas i samverkan med företrädare för högskolepedagogisk verksamhet vid svenska lärosäten. Behovet av strukturerad och omfattande kunskapsutveckling bedöms som stort bland utförare av behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser och forskarhandledningskurser, om än det naturligtvis varierar av olika skäl.

- (b) Särskilda insatser för att framställa relevant, forskningsbaserad och, utifrån det högskolepedagogiska fältets premisser, integrerad litteratur om högskolepedagogik/forskarhandledning och kunskaper om jämställdhet och motsvarande bör prioriteras.
- (c) Befintliga och/eller nya nätverk för högskolepedagogisk utveckling bör stimuleras att utveckla kunskaper om jämställdhet och motsvarande genom information, delegering av särskilda uppdrag, resurstilldelning och andra främjande insatser.

Referenser

- Ahlström, Karl-Georg. (Red.). 1968. *Universitetspedagogik*. Stockholm: UKÄ.
- Angervall, Petra. 2005. *Jämställdhetsarbetets pedagogik. Dilemman och paradoxer i arbetet med jämställdhet på ett företag och ett universitet*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Appel, Monika. 2000. *Kreativ konkurrens eller hämmande hierarki. Rapport om akademins arbetsmiljö ur forskarstuderandes synvinkel*. Umeå: Centre for Public Health Series, Umeå universitet.
- Appel, Monika. 2003. *Forskarhandledning. Möte med vandrare och medvandrare på vetenskapens vägar*. Stockholm: Högskoleverket.
- Appel, Monika & Bergenheim, Åsa. 2009. *Reflekterande forskarhandledning. Om samarbetet mellan handledare och doktorand*. Lund: Studentlitteratur.
- Bereiter, Carl & Scardamalia, Marlene. 1998. Beyond Bloom's taxonomy: Rethinking knowledge for the knowledge age. In Hargreaves, Andy, Lieberman, Ann, Fullen, Michael & Hopkins, David. (Eds.), *International handbook of educational change*. Boston: Kluwer Academic Press.
- Bergenheim, Åsa. 2001. *Inspirationskälla, föredöme, tränare och kollega. Forskarhandledares visioner och verklighet*. Umeå: Universitetspedagogiskt centrum, Umeå universitet.
- Bergenheim, Åsa & Ågren, Maria. (Red.) 2008. *Forskarhandledarens robusta råd*. Lund: Studentlitteratur.
- Biggs, John. 1999. *Teaching for quality learning at university. What the student does*. Philadelphia: Society for research into higher education.
- Biggs, John & Telfer, Ross. 1981. *The process of learning*. Collingwood: Prentice-Hall.

- Bjuremark, Anna. (Red.) 1996. *Kvinnors hälsa: En studie av utbildningsmaterial och undervisningsmetoder avseende grundutbildning för läkare vid Hälsouniversitetet i Linköping*. Linköping: Linköpings universitet.
- Bjuremark, Anna. (Red.) 2004. *Iscensättandet av problematiken genus och mångfald i undervisningen vid LiU: Några exempel från fördjupningskurser i högskolepedagogik*. Linköping: Centrum för undervisning och lärande, Linköpings universitet.
- Bloom, Benjamin. 1956. *Taxonomy of educational objectives. The classification of educational goals*. New York: David McKay.
- Bolander Laksov, Klara & Edström, Kristina. 2010. *Behörighetsgivande högskolepedagogisk utbildning för högskolans lärare – samtal med några nyckelpersoner kring bakgrunden*. Rapport 1. SWEDNET.
- Boman, Mattias. 2000. *Grundskolläraryrket: Kurslitteratur granskad ur ett genusperspektiv*. Uppsala: Jämställdhetskommittén, Uppsala universitet.
- Bondestam, Fredrik. 2000. *Från policy till praktik: Om implementeringen av jämställdhet och det lokala jämställdhetsarbetets villkor*. Rapport nr. 24. Uppsala: Enheten för utveckling och utvärdering, Uppsala universitet.
- Bondestam, Fredrik. 2005. *Könsmedveten pedagogik för universitets- och högskolelärare – En introduktion och bibliografi*. Stockholm: Liber.
- Bondestam, Fredrik. 2007. *Mellan reaktion och revolution. En analys av genusforskningens betydelser för jämställdhet bland forskande personal i högskolan*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Bondestam, Fredrik. 2010. *Kunskap som befrielse? En metaanalys av svensk forskning om jämställdhet och skola 1969–2009*. SOU 2010:35.
- Carstensen, Gunilla. 2006. *Könsmedveten pedagogik: konkreta tips och övningar för lärare*. Uppsala: Avdelningen för utveckling av pedagogik och interaktivt lärande (UPI), Uppsala universitet.
- Carstensen, Gunilla. 2008. *Hbt-perspektiv och undervisning: pedagogiska förhållningssätt och övningar för lärare*. Uppsala: Avdelningen för utveckling av pedagogik och interaktivt lärande (UPI), Uppsala universitet.

- Carstensen, Gunilla & Henriksson, Ann-Sofie. 2007. *Undervisa tillgängligt: om funktionshinder och undervisning: konkreta tips och övningar för lärare*. Uppsala: Avdelningen för utveckling av pedagogik och interaktivt lärande (UPI), Uppsala universitet.
- Cregård, Anna & Johansson, Patrik. 1997. *89 % män – Vem skriver kurslitteraturen?* Göteborg: Förvaltningshögskolans rapporter nr. 4, Göteborgs universitet.
- Dahlberg, Anita. 1996. Forskarhandledning som bekönad relation. I *Profesjonalisering av veiledning – et virkemiddel for likestilling i kunnskapsutviklingen*. Oslo: Sekretariatet for kvinneforskning och Norges Forskningsråd.
- De los Reyes, Paulina. 2001. *Mångfald och differentiering. Diskurs, olikhet och normbildning inom svensk forskning och samhällsdebatt*. Solna: Saltsa, Arbetslivsinstitutet.
- De los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana. 2005. *Intersektionalitet. Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.
- Edemo, Gunilla & Engvoll, Ida. (Red.) 2009. *Att gestalta kön. Berättelser om scenkonst, makt och medvetna val*. Stockholm: Teaterhögskolan i Stockholm.
- Elmgren, Maja & Henriksson, Anne-Sofie. 2010. *Universitetspedagogik*. Stockholm: Norstedts.
- Elwin-Nowak, Ylva & Dahlberg, Anita. 1992. *Forskarhandledning som mentorskap – sprickor i en idealbild*. Stockholm: Centrum för kvinnoforskning, Stockholms universitet.
- Englund, Britt. 1987. *Jämställdhetskunskap i handledarutbildningen. Underlag för planering och genomförande av fyra seminarier*. Stockholm: JÄMFO.
- Engström, Madelaine. 2003. *Studenter genusgranskar sin utbildning. Projekt med elektro- och dataprogrammen och lärarutbildningen vid Linköpings universitet*. Linköping: Centrum för undervisning och lärande, Linköpings universitet.
- Fahlgren, Margaretha. 2008. Kvinna i akademien – några råd till en doktorand. I Bergenheim, Åsa & Ågren, Kajsa. (Red.), *Forskarhandledarens robusta råd*. Lund: Studentlitteratur.
- Franke, Anita. 2002. *Olika sätt att erfara doktorandhandledning*. Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet.

- Fur, Gunlög. 2009. Likhet eller skillnad – pedagogikens demokratiska dilemma. I Stigmar, Martin. (Red.), *Högskolepedagogik. Att vara professionell som lärare i högskolan*. Stockholm: Liber.
- Glassick, Charles, Taylor Huber, Mary & Maeroff, Gene. 1997. *Scholarship assessed. Evaluation of the professoriate*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Gunnarsson, Åsa. 2004. Hur jämställdhet kan skapa ny forskningskultur. I Bergenheim, Åsa & Ågren, Karin (Red.), *Den första nordiska forskarhandledarkonferensen 13–15 maj 2003 i Umeå*. Umeå: Universitetspedagogiskt centrum, Umeå universitet.
- Handal, Gunnar & Lauvås, Per. 2008. *Forskarhandledaren*. Lund: Studentlitteratur.
- Heikkilä, Mia & Häyrén Weinestål, Anneli. 2009. *Kartläggning och analys av jämställdhetsinsatser vid svenska lärosäten 2000–2009*. Stockholm: Delegationen för jämställdhet i högskolan.
- Henriksson, Ann-Sofie. 2003. *Undervisa tillgängligt!: pedagogiska verktyg för likabehandling av studenter med funktionshinder*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hogsett, Charlotte. 1993. Women's ways of knowing Blooms taxonomy. *Feminist teacher*, 7(3), s. 27–32.
- Holmström, Ola. 2008. *Forskarhandledningen vid Lunds universitet*. Lund: Utvärderingsenheten, Lunds universitet.
- HSV. 2003. *Doktorandspegeln*.
- HSV. 2008. *Doktorandspegeln*.
- Jensen, Reimer. 1991. *Forskarhandledningens psykologi. Reflexioner kring samspelet mellan handledare och doktorand*. Lund: Personalutbildningssektionen, Lunds universitet.
- Jusek. 2002. *Genusperspektiv i utbildningen: En rapport från Juseks studentsektioner*. Stockholm: Jusek.
- Kreber, Caroline. 2002. Teaching excellence, teaching expertise, and the scholarship of teaching. *Innovative higher education*, 27(1), s. 5–23.
- Lindén, Jitka. 1998. *Handledning av doktorander*. Nora: Nya doxa.
- Lindén, Jitka & Fitger, Marie. 1990. *Kvinnliga och manliga forskarstudenter ser på handledning*. Lund: Lunds universitet.

- Lorentzi, Ulrika. 1996. *PUFF. Pilotutbildning med genusperspektiv för forskarhandledare. Rapport från ett samarbetsprojekt mellan Karolinska Institutet, Kungl. Tekniska högskolan, Stockholms universitet och Uppsala universitet.* Stockholm: Karolinska institutet.
- Lundborg, Agnes & Schönning, Karin. 2007. *Maskrosfysiker: genusperspektiv på rekrytering, handledning och arbetsmiljö bland Uppsalas fysikdoktorander.* Uppsala: Institutionen för kärn- och partikelfysik, Uppsala universitet.
- Lykke, Nina. 2005. Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 26(2/3), s. 7–17.
- Lönn Svensson, Anngerd. 2007. *Det beror på. Erfarna forskarhandledares syn på god handledning.* Borås: Högskolan i Borås.
- Lörstrand, Bengt, Lindberg-Sand, Åsa, Gran, Birgitta, Gustafsson, Nils, Järnefelt, Ingrid, Lundkvist, Heléne & Sonesson, Anders. 2006. *Pedagogisk utbildning för högskolans lärare. Slutrapport från pilotprojektet vid Lunds universitet.* Lund: Lunds universitet.
- Mattsson, Tove. 2004. *Granskning av lärarutbildningen i Norrköping ur ett genusperspektiv.* Linköping: Linköpings universitet.
- McKeachie, Wilbert J. 1999. *McKeachie's teaching tips. Strategies, research, and theory for college and university teachers.* Boston: Houghton Mifflin.
- Molnar, Christina. 2000. *Psykologutbildning ur ett genusperspektiv: Utvärdering av kurslitteratur vid Institutionen för psykologi, Uppsala universitet.* Uppsala: Jämställdhetskommittén, Uppsala universitet.
- Näslund, Johan & Engström, Inger. 1999. *Lärorika relationer. Erfarenheter av forskarhandledning.* Linköping: Linköpings universitet.
- Pettersen, Roar C. 2008. *Kvalitetslärande i högre utbildning: Introduktion till problem- och praktikbaserad didaktik.* Lund: Studentlitteratur.
- Pincus, Ingrid. 2002. *The politics of gender equality policy: A study of implementation and non-implementation in three Swedish municipalities.* Örebro: Örebro universitet.
- Ramsden, Paul. 1992. *Learning to teach in higher education.* London: Routledge.
- Regeringens proposition 1993/94:147. *Jämställdhetspolitiken: Delad makt – delat ansvar.*
- Regeringens proposition 1996/97:141. *Högskolans ledning, lärare och organisation.*

- Regeringens proposition 2005/06:155. *Makten att forma samhället och sitt eget liv.*
- Ryegård, Åsa. 2008. *En ny karriärväg för högskolans lärare. Slutrapport från projektet "Pedagogisk karriärstege".* Västerås: Mälardalens högskola.
- Schwieler, Elias. 2007. *Mångfald. Att undervisa för tillgänglighet.* Stockholm: Universitetspedagogiskt centrum, Stockholms universitet.
- SFS 1992:1434. *Högskolelag.*
- SFS 1993:100. *Högskoleförordningen.*
- SFS 2002:761. *Förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100).*
- SFS 2006:1053. *Förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100).*
- Sohl, Lena. 2000. *Litteraturvetenskapen ur ett genusperspektiv: Utvärdering av kursplan och kurslitteratur vid Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet.* Uppsala: Jämställdhetskommittén, Uppsala universitet.
- SOU 1992:1. *Frihet, Ansvar, Kompetens – Grundutbildningens villkor i högskolan.*
- SOU 2001:13. *Nya villkor för lärandet i den högre utbildningen.*
- SOU 2005:41. *Bortom vi och dom.*
- Stigmar, Martin. (Red.) 2009. *Högskolepedagogik. Att vara professionell som lärare i högskolan.* Stockholm: Liber.
- Stridsberg, Sara & Westerstrand, Jenny. 1999. *Juristutbildningen ur ett genusperspektiv.* Uppsala: Jämställdhetskommittén, Uppsala universitet.
- Strömberg Sölveborn, Laine. 1983. *Doktoranders studiesituation. En undersökning vid samhällsvetenskapliga fakulteten, Uppsala universitet.* Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- SUHF. 2005. *Rekommendationer om mål för behörighetsgivande högskolepedagogisk utbildning samt ömsesidigt erkännande.* Fastställda 2005-11-17.
- Säljö, Roger. 2000. *Lära i praktiken: Ett sociokulturellt perspektiv.* Stockholm: Prisma.
- Trigwell, Keith & Shale, Suzanne. 2004. Student learning and the scholarship of university teaching. *Studies in higher education*, 29, s. 523–536.

- Trojer, Lena & Gulbrandsen, Elisabeth. 1996. *Gränsöverskridare och normbärare – kvinnliga doktorander på teknisk fakultet*. Luleå: Centrum för kvinnoforskning, Tekniska högskolan i Luleå.
- Wernersson, Inga. 2006. *Genusperspektiv på pedagogik*. Stockholm: Högskoleverket.
- Widerberg, Karin. 1992. Plikter och rättigheter i handledningsrelationen – en fråga om forskningstradition, organisation och kön. I *Profesjonalisering av veiledning – et virkemiddel for likestilling i kunnskapsutviklingen*. Oslo: Sekretariatet for kvinneforskning og Norges Forskningsråd.
- Wittbom, Eva. 2009. *Att spränga normer. Om målstyrningsprocesser för jämställdhetsintegrering*. Stockholm: Företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet.

LÄROSÄTENAS DELTAGANDE I KARTLÄGGNINGEN

Lärosäte	Svarat
Blekinge tekniska högskola	-
Danshögskolan	Ja
Dramatiska institutet	Ja
Försvärshögskolan	Ja
Gymnastik- och idrottshögskolan	Ej med
Göteborgs universitet	Ja
Högskolan Dalarna	Ja
Högskolan i Borås	-
Högskolan i Gävle	Ja
Högskolan i Halmstad	Ja
Högskolan i Kalmar	-
Högskolan i Skövde	Ja
Högskolan i Kristianstad	Ej med
Högskolan på Gotland	Ja
Högskolan Väst	Ja
Karlstads universitet	Ja
Karolinska institutet	Ja
Konstfack	-
Kungl Konsthögskolan	Ja
Kungl Musikhögskolan	-
Kungl Tekniska Högskolan	-
Linköpings universitet	-
Luleå tekniska universitet	-
Lunds universitet	Ja
Malmö högskola	-
Mittuniversitetet	Ja
Mälardalens högskola	Ja
Operahögskolan	Ja
Stockholms universitet	Ja
Sveriges Lantbruksuniversitet	Ja
Södertörns högskola	Ja
Teaterhögskolan	-
Umeå universitet	Ja
Uppsala universitet	Ja
Växjö universitet	Ja
Örebro universitet	Ja

SAMMANSTÄLLNING AV INSÄNT MATERIAL

Blekinge tekniska högskola
Danshögskolan
Dramatiska institutet - Likabehandlingsplan 2006–2009 - Rapport från likabehandlingsenkät vid DI, 2008
Försvarshögskolan - Kursplan för Forskarhandledning i praktiken, 2009 - Kursplan för Högskolepedagogik 1, 2009 - Kursplan för Högskolepedagogik 2, 2009 - Kursplan för Kurs i handledning av C-uppsatser, 2009
Gymnastik- och idrottshögskolan
Göteborgs universitet
Högskolan Dalarna - Kursplan, schema och arbetsuppgifter för Behörighetsgivande högskolepedagogisk utbildning, 15hp, 2007
Högskolan i Borås
Högskolan i Gävle - Kursplan för Pedagogik D: Högskolepedagogik – Läraren, högskolan och uppdraget, ht 2009 - Kursplan för Högskolepedagogik – Didaktiska perspektiv på undervisning och lärande i högre utbildning, 2007
Högskolan i Halmstad - Sammanställning över svar på enkät om jämställdhetsinsatser på Högskolan i Halmstad, 2009 - Sammanställning över ett urval av jämställdhetsinsatser på lärosätet under åren 2000–2009 - Kursbeskrivning, schema, uppgifter, och studiehandedning för Att undervisa i högre utbildning 1, behörighetsgivande högskolepedagogisk utbildning, ht 2009 - Kursbeskrivning, schema, uppgifter, och studiehandedning för Att undervisa i högre utbildning 2, behörighetsgivande högskolepedagogisk utbildning, ht 2009 - Almgren Mason, Suzanne. 2009. Lägesrapport ”Genus och mångfald i undervisningen”
Högskolan i Kalmar
Högskolan i Skövde - Kursbeskrivning och kursplan för Högskolepedagogik 1, ht 2009 - Kursbeskrivning och kursplan för Högskolepedagogik 2, ht 2009 - Kursplan Högskolepedagogik 2, vt 2010 (preliminär)

Högskolan i Kristianstad
Högskolan på Gotland <ul style="list-style-type: none"> - Arbetsplan för Centrum för pedagogisk utveckling, 2009 - Kursbeskrivning för Pedagogisk seminarier vid Högskolan på Gotland, 2009 - Kursplan för Högskolepedagogisk utbildning, ht 2007 - Underlag för platsbesök framtaget vid CPU, 2009 - Protokoll för platsbesök, CPU, 2009 - Litteraturlista för Högskolepedagogisk utbildning, vt 2007 - Kursuppgifter för Högskolepedagogisk utbildning, ht 2009–vt 2010 - Annonser för Pedagogiskt café - Kursuppgift för litteraturseminarium, Högskolepedagogisk utbildning, 2009 - Schema över Liberal Education aktiviteter, ht 2008 - Schema för Högskolepedagogik 1, 2009/2010 - Organisationsplan för CPU – Centrum för pedagogisk utveckling
Högskolan Väst <ul style="list-style-type: none"> - Kursbeskrivning för Högskolepedagogik 1, ht 2009
Karlstads universitet <ul style="list-style-type: none"> - Kursplan för Högskolepedagogik 10 p, 2004 - Kursplan för Högskolepedagogik 15 p, 2007 - Schema för Högskolepedagogik, delkurs 1, ht 2006 - Schema för Högskolepedagogik, delkurs 1, ht 2007 - Schema för Högskolepedagogik, delkurs 1, ht 2008 - Schema för Högskolepedagogik, delkurs 1, ht 2009 - Instruktioner för Uppgift 6 A ”Könsstatistik” och B ”Könsmedveten pedagogik”, på Högskolepedagogik, ht 2006 - Instruktioner för Dialoguppgift 6 ”Könsmedveten pedagogik”, på Högskolepedagogik, ht 2007 - Instruktioner för Dialoguppgift 5 ”Mångfald”, på Högskolepedagogik, ht 2009 - Sammanställning över litteraturlistor på behörighetsgivande pedagogiska kurser 2006–2009
Karolinska institutet <ul style="list-style-type: none"> - Frågor om likabehandling, PUL-kurs, 2009 - Kursbeskrivning för Pedagogik för universitetslärare, del 1, ht 2004 - Kursbeskrivning för Pedagogik för universitetslärare, vt 2008 - Case, PUL-kurs, vt 2009

<ul style="list-style-type: none"> - Kursbeskrivning för Högskolepedagogik för lärare och handledare vt, 2010 - Skrivelse angående uppdrag att utreda förutsättningar för gästlärare inom genusperspektiv/likabehandling, 2007-09-11 - Kursplan för Grundläggande högskolepedagogik, 2009 - Kursbeskrivning och kursplan för Mångfald inom högskolan och den egna undervisningen, vt 2008 - Beslutsprotokoll från Styrelsen för utbildning, ärende: Beslut angående gästlärare inom genusperspektiv/likabehandling - Kursplan för Högskolepedagogik för lärare och handledare i verksamhetsförlagd utbildning, ht 2008 - Kursbeskrivning för Pedagogiskt ledarskap, vt 2005 - Rapport: Pedagogisk stödverksamhet vid Karolinska Institutet, 2009-10-28, Leif Lindfors
Konstfack
Kungl Konsthögskolan
Kungl Musikhögskolan
Kungl Tekniska Högskolan
Linköpings universitet
Luleå tekniska universitet
Lunds universitet
<ul style="list-style-type: none"> - Sammanställning över Mångfalds- och likabehandlingsfrågor i behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser vid Lunds universitet, 2010-01-04 - Sammanställning över Behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser vid Lunds universitet 2010-04-27 - Quality Assurance in Third Cycle Studies at Lund University: Plan of Action for 2009–2010 - Kursplan för Genuspsykologiska aspekter i undervisningen – kvinnor, män och teknik, vid LTH, ht 2008
Malmö högskola
Mittuniversitetet
<ul style="list-style-type: none"> - Självvärdering av Mittuniversitetets behörighetsgivande högskolepedagogiska utbildning – kursen ”Högskolepedagogik och flexibelt lärande 15 hp”, 2008-01-09 - Kursplan för Pedagogik AV, Högskolepedagogik och flexibelt lärande, 15 hp, ht 2009
Mälardalens högskola
<ul style="list-style-type: none"> - Kursdesign och studiehandedning för Kurs 3 i den högskolepedagogiska utbildningen på Mälardalens högskola, vt 2009

<ul style="list-style-type: none"> - Kursplan och studiehandledning för Att handleda uppsatser och examensarbeten på grund- och avancerad nivå, ht 2009 - Kursplan och schema för Pedagogisk meritportfölj, vt 2009 - Kursplan och schema för Högskoleläraren, högskolepedagogisk kurs 1, ht 2009 - Kursplan och schema för Studenten och lärandet, högskolepedagogisk kurs 2, ht 2009 - Ryegård, Åsa. 2008. En ny karriärväg för högskolans lärare. Slutrapport från projektet ”Pedagogisk karriärstege”.
Operahögskolan
Stockholms universitet <ul style="list-style-type: none"> - Personalförteckning för UPC, ht 2009 - Kursbeskrivning i kortform av UPC:s behörighetsgivande universitetspedagogiska kurser - Verksamhetsplan för UPC, 2009 - Kursbeskrivning för Universitetspedagogik 1 - UPC-rapport 2007:5, Mångfald – att undervisa för tillgänglighet, Elias Schwieler
Sveriges Lantbruksuniversitet
Södertörns högskola
Teaterhögskolan
Umeå universitet <ul style="list-style-type: none"> - Kursbeskrivning för Genus och mångfald, vt 2008 - Kursbeskrivning för Att stödja lärande, ht 2009 - Seminariematerial och anvisningar inför momentet Genusmedveten pedagogik, ht 2009
Uppsala universitet <ul style="list-style-type: none"> - Utdrag ur Pedagogik för universitetslärare, studiehandledning och schema, kurs 1, ht 2009 - Annonser om ”genus-coachning” - Schema för Forskarhandledarkurs, ht 2009–2010
Växjö universitet <ul style="list-style-type: none"> - Kartläggning av högskolepedagogisk verksamhet och jämställdhet, perioden 2004–2009, 2010-01-13 - Kursplan för Behörighetsgivande högskolepedagogisk utbildning, vt 2009 - Schema för Inledande universitetspedagogik, 5p, vt 2005 - Schema för Inledande universitetspedagogik, 5p, ht 2005 - Schema för Inledande universitetspedagogik, 5p, vt 2006 - Schema för Inledande universitetspedagogik, 5p, ht 2006

<ul style="list-style-type: none">- Schema för Inledande universitetspedagogik, 5p, vt 2007- Schema för Inledande universitetspedagogik, 5p, ht 2007- Schema för Inledande universitetspedagogik, 5p, vt 2008- Schema för Inledande universitetspedagogik, 5p, vt 2009- Litteraturlista för Forskarhandledarutveckling SydOst (FLUS), 2010
<p>Örebro universitet</p> <ul style="list-style-type: none">- Kursbeskrivning för Undervisning och lärande i högre utbildning 1, behörighetsgivande kurs i högskolepedagogik, vt 2009- Kursbeskrivning för Undervisning och lärande i högre utbildning 2, behörighetsgivande kurs i högskolepedagogik, vt 2009- Kursplan och schema för Kurs för forskarhandledare, vt 2010- Studiehandledning till utbildning i jämställdhetsintegrering, ht 2009- Örebro universitets jämställdhetsplan 2009–2010

Frågor rörande högskolepedagogisk verksamhet och jämställdhet

Den 1 februari 2009 tillsatte regeringen *Delegationen för jämställdhet i högskolan* (DJ) med uppdrag att stödja insatser och föreslå åtgärder som främjar jämställdhet i högskolan (Dir 2009:7). På uppdrag av Delegationen genomför jag för närvarande en kartläggning av insatser för jämställdhet inom det högskolepedagogiska området. I direktivet för uppdraget står att läsa:

Uppdraget avser kartläggning av hur svenska lärosäten organiserar och genomför högskolepedagogiska utbildningar och forskarhandledningsutbildningar med avseende på jämställdhet, men även i relation till angränsande kunskaper om genus, likabehandling, lika villkor, mångfald, etc. Uppdraget ska också innehålla en kortfattad översikt om kunskapsläget kring högskolepedagogik och jämställdhet och genus, samt förslag på hur befintlig kunskap om genus, likabehandling, lika villkor, mångfald etc. kan integreras i utbildningarna.

För att säkerställa en god kvalitet i kartläggningen, och för att på bästa sätt bilda ett underlag för att kunna föreslå framåtsiktande insatser inom området, är det viktigt att varje lärosäte bistår med uppgifter kring verksamheten i detta avseende.

Uppgifterna skickas senast **1/12 2009** till undertecknad, antingen via e-post eller vanlig post enligt vidstående adresser.

Uppgifter

Observera att punkterna i det följande ska besvaras utifrån de avgränsningar som ges vidare nedan:

1. *Beskriv övergripande hur arbetet med högskolepedagogisk utveckling är organiserat vid lärosätet, och utgå då från följande aspekter:*
 - (a) institution, centrumbildning, nätverk, annan form?
 - (b) kompetens och ämnesbakgrund hos medarbetare/motsv.
 - (c) arbetsformer (behörighetsgivande kurser, nätbaserad undervisning, seminarier, strategiskt förändringsarbete, annan form?).
 - (d) övergripande ekonomiska villkor för verksamheten.
2. *Beskriv samtliga insatser inom ramen för er verksamhet och utgå då från följande aspekter:*
 - (a) integrering av området i befintlig verksamhet,
 - (b) enstaka kurser/moment i detalj (bifoga schema/kursplan/motsv.),

- (c) beskriv kompetensen hos den/de som utfört insatserna (t.ex. dokumenterad kompetens inom aktuellt kunskapsområde eller ej), samt
 - (d) litteratur, material, länkar och annan information som använts.
3. *Beskriv pedagogiska tillvägagångssätt inom ramen för er verksamhet* och utgå då från följande aspekter:
- (a) pedagogiska teorier, traditioner, förhållningssätt, perspektiv,
 - (b) konkreta undervisningsstrategier/-metoder (bifoga exempel),
 - (c) andra dokumenterade erfarenheter av att arbeta med jämställdhet/motsv. (bifoga utvärderingar, kursvärderingar, etc.), samt
 - (d) övriga relevanta aspekter av genomförande och utveckling.
4. *Ge förslag på hur er verksamhet kan stärkas och utvecklas* med avseende på:
- (a) direktiv, policys, organisation av er verksamhet, utbildnings- och resursbehov, kunskapsstöd, etc.
 - (b) förståelsen för kunskapsområdets begrepp och metoder och hur dessa kan göras högskolepedagogiskt relevanta,
 - (c) implementering av kunskapsområdet som sådant (hur kan/vill ni arbeta med kunskapsområdet i er verksamhet men även i organisationen som helhet – integrering, särskilda kurser, uppdragsutbildningar, policyprocesser, eller andra former?), samt
 - (d) övriga synpunkter

Avgränsningar

De frågor som ställs ovan ska besvaras utifrån tre olika aspekter.

1. Det första gäller *vilken typ av insatser* som avses, och det är:
 - (a) Behörighetsgivande högskolepedagogiska moment.
 - (b) Forskarhandledningskurser/-utbildningar eller motsvarande.
 - (c) Övrig högskolepedagogisk verksamhet inom området (t.ex. docentkurser, fördjupningskurser, seminarier, kongresser, konferenser, coachning, handledning, kursmaterial, informations- och kommunikationsinsatser, etc.)
2. Det andra rör aspekten att det är helt avgörande att svaren för varje fråga nedan *specificerar vilket/vilka begrepp/kunskapsområden* som i huvudsak omsätts under de aktuella insatserna. Specificera om det rör *jämställdhet, genus, mångfald, lika villkor, likabehandling*, eller annat motsvarande område. Om det råder någon tvekan om vad som avses med ett eller flera av begreppen

Bilaga 3

i genomförda insatser ska detta utvecklas i form av definitioner, referenser, exempel på använd litteratur, etc.

3. Det tredje gäller så den *tidsperiod* som avses i fråga 1 och 2. Här efterfrågas *samtliga genomförda insatser under perioden 2005–2009*, dvs. en femårsperiod inklusive innevarande års genomförda och/eller planerade insatser.

Med vänliga hälsningar

/Fredrik Bondestam

Uppsala universitet
Centrum för genusvetenskap
Fredrik.Bondestam@gender.uu.se
018-4715794, 0730-458460

Centrum för Genusvetenskap
Uppsala Universitet
Box 634
751 26 Uppsala

LITTERATURLISTA ÖVER PUBLIKATIONER OM JÄMSTÄLLDHET OCH MOTSVARANDE I HÖGSKOLEPEDAGOGISKA UTBILDNINGAR VID SVENSKA LÄROSÄTEN

Listan bygger uteslutande på inskickade svar från lärosäten och avser litteratur på behörighetsgivande högskolepedagogiska kurser och forskarhandledningskurser. Författarnamn i **fetstil** markerar litteratur som är obligatorisk läsning på någon/några behörighetsgivande högskolepedagogisk(a) kurs(er) och/eller forskarhandledningskurs(er). Övriga förtecknade publikationer används som referenslitteratur, vidareläsning, för särskilda valbara delmoment, etc.

- Allan, Elizabeth, Gordon, Suzanne & Iverson, Susan. 2006. Re/thinking practices of power: The discursive framing of leadership in the chronicle of higher education, *The review of higher education*, 30(1), s. 41–68.
- Allan, Elizabeth & Madden, Mary. 2006. Chilly classrooms for female undergraduate students: A question of method? *Journal of higher education*, 77(4), s. 684–711.
- Appel, Monika & Bergenheim, Åsa. 2005. Den heterogena akademien. I Appel, Monika & Bergenheim, Åsa. (Red.), *Reflekerande forskarhandledning: Om samarbetet mellan handledare och doktorand*. Lund: Studentlitteratur.
- Barron, Karin (Red.) 2004. *Genus och funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur.
- Berggren, Caroline. 2006. *Entering higher education – gender and class perspectives*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Berner, Boel. 2004. *Ifrågasättanden: forskning om genus, teknik och naturvetenskap*. Linköping: Linköpings universitet.
- Bhopal, Raj. 2007. *Ethnicity, race and health in multicultural societies. Foundations for better epidemiology, public health, and health care*. Oxford: Oxford University Press.
- Biesta, Gert. 2006. *Bortom lärandet: Demokratisk utbildning för en mänsklig framtid*. Lund: Studentlitteratur.
- Bjuremark, Anna (Red.) 2004. *Iscensättning av problematiken genus och mångfald i undervisningen vid LiU*. Linköping: Linköpings universitet, Centrum för undervisning och lärande.
- Blickenstaff, Jacob. 2005. Women and science careers: leaky pipeline or gender filter? *Gender and education*, 17, s. 369–386.

- Boal, Augusto. 2000. *Theatre of the oppressed*. London & New York: Routledge.
- Bondestam, Fredrik. 2005. *Könsmedveten pedagogik för universitets- och högskolelärare. En introduktion och bibliografi*. Stockholm: Liber.
- Brännström Öhman, Anneli & Livholts, Mona. (Red.). 2007. *Genus och det akademiska skrivandets former*. Lund: Studentlitteratur.
- Butler, Judith. 2006. *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Bystydzienski, Jill M & Bird, Sharon. R. (Eds.) 2006. *Removing barriers: Women in academic science, technology, engineering, and mathematics*. Bloomington: Indiana University Press.
- Carstensen, Gunilla. 2006. *Könsmedveten pedagogik: konkreta tips och övningar för lärare*. Uppsala: Avdelningen för utveckling av pedagogik och interaktivt lärande (UPI), Uppsala universitet.
- Carstensen, Gunilla. 2008. *Hbt-perspektiv och undervisning: pedagogiska förhållningssätt och övningar för lärare*. Uppsala: Avdelningen för utveckling av pedagogik och interaktivt lärande (UPI), Uppsala universitet.
- Carstensen, Gunilla & Henriksson, Ann-Sofie. 2007. *Undervisa tillgängligt: om funktionshinder och undervisning: konkreta tips och övningar för lärare*. Uppsala: Avdelningen för utveckling av pedagogik och interaktivt lärande (UPI), Uppsala universitet.
- Ceci, Stephen J & Williams, Wendy M. 2007. *Why aren't more women in science? Top researchers debate the evidence*. Washington DC: American Psychological Association.
- Centra, John & Gaubatz, Naureen. 2000. Is there gender bias in student evaluations of teaching? *Journal of higher education*, 71(1), s. 17–33.
- Clinchy, Blythe McVicker. 1990. Issues of gender in teaching and learning. *Journal on excellence in college teaching*, 1, s. 52–67.
- Connell, Raewyn. 2003. *Om genus*. Göteborg: Daidalos.
- De los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (Red.) 2006. *Maktens (o)lika förklädnader: kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige: en festskrift till Wuokko Knocke*. Stockholm: Atlas.

- Ds 1996:26. *Genusperspektiv i forskningen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Elwin-Nowak**, Ylva & **Dahlberg**, Anita. 1992, *Forskarhandledning som mentorskap – sprickor i en idealbild*. Stockholm: Centrum för kvinnoforskning, Stockholms universitet.
- Elwin-Nowak, Ylva & Thomsson, Maria. 2003. *Att göra kön. Om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*. Stockholm: Bonniers.
- Fahlgren, Margaretha. 2008. Kvinna i akademien – några råd till en doktorand. I Bergenheim, Åsa & Ågren, Kajsa. (Red.), *Forskarhandledarens robusta råd*. Lund: Studentlitteratur.
- Fahlgren**, Siv. 2002. *Genusperspektiv i undervisning och lärande – rapport från ett pedagogiskt genusseminarium vårterminen 2002*. Sundsvall/Härnösand: Jämställdhetskommittén, Mitthögskolan.
- Faulkner, Wendy. 2007. 'Nuts and bolts and people'. Gender-troubled engineering identities. *Social studies of science*, 37(3), s. 331–356.
- Fazlhashemi**, Mohammad. 2002. *Möten, myter och verkligheter. Studenter med annan etnisk bakgrund berättar om möten i den svenska universitetsmiljön*. Umeå: Skriftserie från Universitetspedagogiskt centrum, Umeå universitet.
- Franck, Olof. 2007. *Genusperspektiv i skolan. Om kön, kärlek och makt*. Lund: Studentlitteratur.
- Frank Fox, Mary. 2001. Women, science, and academia. Graduate education careers. *Gender & society*, 15(5), s. 654–666.
- Gemzöe, Lena. 2002. *Feminism*. Stockholm: Bilda förlag.
- Gibson, Sharon. 2006. Mentoring of women faculty: The role of organizational politics and culture. *Innovative higher education*, 31(1), s. 63–79.
- Gunnarsson, Britt-Lousie. 1997. Visst spelar könet roll! Kvinnliga doktorander i manlig seminariekultur. *Feministiska perspektiv*, 4, s. 12–16.
- Gunnarsson, Åsa & Svensson, Eva-Maria. 2009. *Genusrättsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Hedlin, Maria. 2004. *Lilla genushäftet. Om genus och skolans jämställdhetsmål*. Kalmar: Rapport från Institutionen för Hälso- och Beteendevetenskap, Högskolan i Kalmar.

- Henriksson**, Ann-Sofie. 2003. *Undervisa tillgängligt!: pedagogiska verktyg för likabehandling av studenter med funktionshinder*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hovellius, Birgitta & Johansson, Eva. (Red.) 2004. *Kropp och genus i medicinen*. Lund: Studentlitteratur.
- Härnsten**, Gunilla & **Wingård**, Birgitta. (Red.) 2007. *Högskoleutbildning ja-visst, men med vem och för vad? Genusperspektiv i praktikenära forskning i högre utbildning*. Växjö: Växjö University Press.
- Huusuu, Liisa. 2005. *Dold könsdiskriminering på akademiska arenor – osynligt, synligt, subtilt*. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket. 2003. *Lärosätenas arbete med jämställdhet, studentinflytande, samt social och etnisk mångfald*. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket. 2008. *Utländska studenter i Sverige*. Stockholm: Högskoleverket.
- Kallin Westin, Lena & Palmquist, Lena. (Red.) 2001. *Från siffror till surfning. Könsperspektiv på informationsteknik*. Lund: Studentlitteratur.
- Karolinska institutet. 2006. *Vidgade perspektiv i utbildningen. Sjuksköterske- och läkarstudenter granskar sin utbildning utifrån kön, sexuell läggning, etnicitet, religion och funktionshinder*. Stockholm: Medicinska föreningen och Karolinska Institutet.
- Kvinnovetenskaplig tidskrift, 2005, nr2/3, temanummer om intersektionalitet.
- Lagesen, Vivian Annette. 2007. The strength of numbers: Strategies to include women into computer science. *Social studies of science*, 37(1), s. 67–92.
- Lahdenperä, Pirjo. 2004. *Interkulturell pedagogik i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lif, Jan. (Red.) 2008. *Allt du behöver veta innan du börjar arbeta med jämställdhet i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Lorentz, Hans & Bergstedt, Bosse. (Red.) 2006. *Interkulturella perspektiv. Pedagogik i mångkulturella lärandemiljöer*. Lund: Studentlitteratur.
- Lorentz, Hans. 2009. *Skolan som mångkulturell arbetsplats*. Lund: Studentlitteratur.

- Löfgren, Kent. 2006. *Hur högskoleinstitutioner och enheter kan granska sina kurser ur jämställdhets- och genusperspektiv*. Umeå: Institutionen för beteendevetenskapliga mätningar, Umeå universitet.
- Löfstrand, Pär. 2007. Rollspel, rasism och genus. I Fahlgren, Siv & Thurén, Britt-Marie. (Red.), *Genusmaraton 2007. Mittsveriges genusforskare på frammarsch*. Sundsvall/Härnösand: Forum för Genusvetenskap, Mittuniversitetet.
- Lövkrona, Inger. (Red.) 2001. *Mord, misshandel och sexuella övergrepp. Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld*. Lund: Nordic Academic Press.
- Magnusson, Eva. 1999. *Gender equality in many different versions: Patterns in political gender equality rhetoric in the Swedish 1990's*. NIKK: Occasional Papers no. 4.
- Morley, Louise. 2001. Lifelong yearning. Pedagogy in the learning society. I Howie, Gillian & Tauchert, Ashley. (Eds.), *Gender, teaching and research in higher education*. Aldershot: Ashgate.
- Nelson, Debra L & Burke, Ronald J. (Eds.) 2002. *Gender, work stress, and health*. Washington D.C.: American Psychological Association.
- Nordborg, Gudrun. (Red.) 1997. *Makt & kön. Tretton bidrag till feministisk kunskap*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Nordborg, Gudrun, Ågren, Karin & Burman, Monica. 2002. *Jämställdhets- och genusperspektiv i juristutbildningen*. Umeå: Skrifter från Juridiska institutionen vid Umeå universitet, No 6.
- Olausson, Lennart. (Red.) 2004. *Genus/Miljö/Migration och Etnicitet. Om konsten att arbeta med perspektiv*. Malmö: Malmö högskola.
- Olsson, Anna-Clara & Olsson, Caroline. (Red.) 2006. *I den akademiska garderoben*. Stockholm: Atlas.
- Risberg, Gunilla. 2007. "Jag är bara tjänsteman – neutral och könslös": om motståndet mot genusperspektiv och risken för genusbias i medicinen. I Eldén, Åsa & Westerstrand, Jenny. (Red.), *Guts and Glory: Festskrift till Eva Lundgren*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Robertsson, Hans. 2003. *Maskulinitetskonstruktion, yrkesidentitet, könssegregering och jämställdhet*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.

- Rosenfeld, Rachel. 2002. What do we learn about difference from the scholarship of gender? *Social Forces*, 81(1), s. 1–24.
- Salminen-Karlsson, Minna. 2005. Att tala om genus med ingenjör-utbildare. Ett personligt inlägg om disciplinära kulturer och kommunikationsproblem. I Mellström, Ulf. (Red.), *Kunskapens vägar och forskningens praktik. En vänbok till Boel Berner*. Lund: Arkiv.
- Schwieler, Elias. 2007. *Mångfald: att undervisa för tillgänglighet*. Stockholm: UPC-rapport 2007:5, Stockholms universitet.
- Sible, Jill C, Wilhelm, Dayna E & Lederman, Muriel. 2006. Teaching cell and molecular biology for gender equity. *CBE–Life Sciences Education*, 5, s. 227–238.
- Smirthwaite, Goldina. 2007. *Ojämsställdhet i hälsa och vård – en genusmedicinsk kunskapsöversikt*. Stockholm: SKL.
- Smith, Wally, Betancourt, Joseph, Wynia, Matthew, Bussey-Jones, Jada, Stone, Valerie, Phillips, Christopher, Fernandez, Alicia, Jacobs, Elizabeth & Bowles Jacqueline. 2007. Recommendations for teaching about racial and ethnic disparities in health and health care. *Annals of internal medicine*, 147(9), s. 654–65.
- SFS 2008:567**. Diskrimineringslagen.
- SOU 2000:47. *Mångfald i högskolan: Reflektioner och förslag om social och etnisk mångfald i högskolan*.
- SOU 2005:41. *Bortom vi och dom*.
- SOU 2006:59. *Arbetslivets (o)synliga murar*.
- SOU 2006:79. *Integrationens svarta bok. Agenda för jämlikhet och social sammanhållning*.
- Sprague, Joey & Massoni, Kelley. 2005. Student evaluations and gendered expectations: What we can't count can hurt us. *Sex roles*, 53(11/12), s. 779–793.
- Strömberg, Helén & Eriksson, Henrik. (Red.) 2006. *Genusperspektiv på vård och omvårdnad*. Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, Roger. 2000. *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Tervalon, Melanie & Murray-Garcia, Jann. 1998. Cultural humility vs. cultural competence. A critical distinction in defining physician training outcomes in multicultural education. *Journal of health care for the poor and underserved*, 9(2), s. 117–125.

- Thomas, Kim. 1990. *Gender and subject in higher education*. Milton Keynes: Open University Press.
- Thurén, Britt-Marie. (Red.) 2002. *Genusvägar: en antologi om genusforskning*. Malmö: Liber.
- Thurén, Britt-Marie. 2003. *Genusforskning – Frågor, villkor och utmaningar*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Uppsala studentkår. 2006. *Psykologutbildningen ur ett hbt-perspektiv. Utvärdering av kurslitteratur vid Institutionen för Psykologi Uppsala universitet*. Uppsala: Uppsala studentkår.
- Von Wright, Moira. 2002. Narrative imagination and taking the perspective of others. *Studies in philosophy and education*, 21, s. 407–416.
- Wahl, Anna, Holgersson, Charlotte, Höök, Pia & Linghag, Sophie. 2001. *Det ordnar sig. Teorier om organisation och kön*. Lund: Studentlitteratur.
- Wennerås, Christine & Wold, Agnes. 1997. Nepotism and sexism in peer-review. *Nature*, 387, s. 341–343.
- Wernersson, Inga. 2006. *Genusperspektiv på pedagogik*. Stockholm: Högskoleverket.
- Westberg, Annika. 2005. *Genusperspektiv i utbildning*. Umeå: Skrift från Jämställdhetsrådet vid Umeå universitet.
- Wetherell, Margareth. (Ed.) 1996. *Identities, groups and social issues*. London: Sage.
- Wetterberg, Tomas. 2002. *Vill man ha jämställdhet? Slutrapport från projektet Män och jämställdhet*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Williams, Rhea & Calvillo, Evelyn. 2002. Maximizing learning among students from culturally diverse backgrounds. *Nurse educator*, 27(5), s. 222–226.
- Åberg, Maria. 2008. *Lärardrömmar. Om makt, mångfald och konstruktioner av lärarsubjekt*. Göteborg: Mara.

DEFINITIONER AV BEGREPP

Nedan följer mer eller mindre vedertagna definitioner av aktuella begrepp som diskuteras i kartläggningen.

Jämställdhet definieras främst som lika villkor, möjligheter och skyldigheter för kvinnor och män. *Jämlikhet* används vanligen som en term för likställdhet mellan alla skillnader, eller mer specifikt, mellan olika samhällsklasser. *Jämställdhetsarbete* syftar till att uppnå jämställdhet och *jämställdhetsforskning* kan innebära att belysa likheter eller skillnader mellan kvinnor och män, men betydligt vanligare är att termen betecknar forskning vilken genomförs för att uppnå jämställdhet.

Kvinnoforskning utgår från, belyser och analyserar framför allt kvinnors särskilda erfarenheter, villkor, historia, litteratur, teknik, biologi, identitet, sexualitet, och så vidare. Forskningen är nära knuten till kvinnorörelsen.

Mansforskning belyser och analyserar främst mäns erfarenheter och villkor. Forskningen är av ett betydligt senare datum än kvinnoforskningen och söker alltjämt sin form och legitimitet. *Maskulinitetsforskning* är en del av genusforskningsfältet som betonar maskuliniteter som huvudsakligt begrepp för att förstå könsrelationer och könsidentiteter.

Feminism bottnar i en medvetenhet, rörelse, eller kunskap om makt och kön i någon form och en strävan efter att förändra. Feministisk teori, forskning och aktivism utgör, tillsammans med kvinnoforskning och kvinnorörelsen i stort, den teoretiska, historiska och praktiska grunden för kön och genus.

Könsroll var det huvudsakliga begrepp som, främst under perioden ca 1960 till slutet av 1980-talet, användes för att beskriva socialt och strukturellt betingad könsskillnad i olika avseenden.

Kön och könsskillnad används i huvudsak för att beskriva biologiska kvinnor och män eller som ett sätt att ge förenklade beskrivningar

av skillnader mellan grupperna kvinnor och män utan teoretisk förankring. Se, dock, även nedan.

Genus är ett begrepp som i *genusteori* och *genusforskning* brukas för att fokusera konstruktioner av, och relationer mellan, kvinnor och män, och vanligtvis hur dessa relaterar till makt i någon mening. Begreppet, som myntades i början av 1980-talet och kom i allmänt bruk under 1990-talet, används ofta som samlingsbeteckning för all forskning om kön. Analyser görs av de mest skilda ting, såsom vetenskap, teknik, medicin, historia, språk, arbete, familj, media, politik, litteratur, sexualitet, med mera. Ibland föredras *kön/genus* för att (1) poängtera begreppets omdiskuterade status, eller (2) för att accentuera båda "sidorna" av genusbegreppet – den sociala/kulturella/förvärvade (genus) och den biologiska/genetiska/beständiga (kön) – samt, (3) för att problematisera punkt 2 i olika avseenden.

Könsforskning och *könsteori* har etablerats som begrepp vilka ibland brukas för att ta avstånd från betydelser som övriga nämnda begrepp bär på, ibland för att betona likheterna. Ofta är begreppen mer eller mindre synonyma med *genusforskning* resp. *genusteori*, om än kön föredras av olika teoretiska skäl.

Queer är en beteckning på personer, relationer och forskning som utgår från en kritik av, och lever/undersöker alternativ till, *heteronormativitet*, en idé om att en outtalad norm för människor är att de är heterosexuella och att den normen skapar en naturalisering av föreställningar som aktivt osynliggör och underordnar icke-heterosexualitet i olika avseenden. *HBT(I)*, dvs. homo-, bi-, trans- och icke-sexualitet, är en av flera möjliga förkortningar (*HBT*, *HLBT*, *HBTQ*) för personer, relationer och forskning som utgår från en kritik av, och lever/undersöker alternativ till, en normativ heterosexualitet.

Intersektionalitet är ett forskningsbaserat begrepp för att beskriva de axlar av maktskillnader (kön, klass, ras/etnicitet, ålder, funktion, sexualitet, m.m.) som strukturerar ett samhälle och hur de korsar varandra, förhandlas fram och omförhandlas på nytt.

Mångfald används i huvudsak som en samlingsterm för olika skillnadsaspekter, delvis i betydelsen etnicitet (etnisk mångfald) eller klass (social mångfald), men kanske främst som en beteckning för frågor om heterogenitet överlag.